

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Debreceni diáknyelv a 19–20. század fordulóján

Témavezető: dr. Kis Tamás
egyetemi docens

Készítette: Virág Krisztina
III. magyar–történelem

Debrecen, 2013.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A diáknyelv helye anyanyelvünk rendszerében	5
3. A csoportnyelv fogalma és jellemzői.....	8
4. A diáknyelv és a szleng kapcsolata – A diákszleng	11
5. A diáknyelv fogalma és jellemzői.....	14
6. A diáknyelv kutatásának története	17
7. Dobos Károly: A magyar diáknyelv és szótára	20
8. Diáknyelv – ifjúsági nyelv.....	23
9. Debreceni diáknyelv a 19–20. század fordulóján.....	25
10. A századfordulós debreceni diáknyelv témakörei	27
11. A századfordulós debreceni diáknyelv szóalkotási módjai.....	33
12. Összegzés	35
13. Tájékoztató a szótár használatához	37
14. A 19–20. század fordulójának debreceni diáknyelvi szótára	40
15. Irodalomjegyzék.....	69

1. Bevezetés

Szakedolgozatom témájaként a debreceni diáknyelv vizsgálatát választottam, a 19–20. század fordulójának diáknyelvére koncentrálni. Vizsgálódásomat korabeli újságcikkek, tanulmányok, ifjúsági és szépirodalmi művek feltérképezésével végeztem. A téma feltárásában segítségemre volt többek között a század elején megjelenő *Tanulók Lapja* című hetilap, DOBOS KÁROLY 1898-ban megjelent műve: *A magyar diáknyelv és szótára*, illetve MÓRICZ ZSIGMOND és JÓKAI MÓR művei.

A témaválasztásban fontos szerepet játszott, egyrészt a szociolingvisztika iránt való érdeklődésem, másrészt pedig a személyes véleményem, amely szerint a diáknyelv vizsgálata talán az egyik legizgalmasabb feladat a nyelvészetben belül. Rendkívül érdekes ugyanakkor nem kis vizsgálódást igénylő munka.

A szociolingvisztika alaptétele, hogy nyelvünk nem egységes, hanem változatokban él. A nyelv tehát nem homogén, statikus, hanem heterogén, folyton változásban van. Legváltozékonyabb eleme a nyelvnek a szókészlet, ennek pedig talán egyik legkiválóbb terepe a diáknyelv, hiszen elég dinamikusan változik. A kutatás során megismerkedve a korábbi korok diáknyelvi szavaival azt tapasztaltam, hogy teljesen más szavakat használnak a mai diákok, mint korábban elődeik, ami a szókészlet dinamizmusából következik.

Napjainkban is népszerű téma a diákok nyelvhasználatának vizsgálata, ezt bizonyítják a témában születő tanulmányok, szakdolgozatok, viszont egyfajta visszaesést tapasztalhatunk a kezdeti érdeklődéshez képest. Hazánkban a diáknyelv kutatására DOBOS KÁROLY hívta fel a figyelmet, neki köszönhetően indult meg egyfajta szógyűjtési láz, melynek a *Tanulók Lapja* adott teret. Majd az 1960-as évek elejétől KOVALOVSKY MIKLÓS cikkének köszönhetően egyre nagyobb figyelem terelődött az ifjúsági nyelv felé, mely mondhatni, a diáknyelv helyét vette át, a diákok nyelvére pedig innentől úgy tekintettek, mint az ifjúsági nyelvhasználat előzményére.

A dolgozat írása közben több kérdés is felmerült bennem, mint pl. Mit nevezünk diáknyelvnek? Milyen kapcsolatban áll az ifjúsági nyelvvel? Mi köze a szlenghez? Hogyan bővül a terminológiája? Ezek elsősorban elég primitív kérdéseknek tűnnek, viszont a válaszadást tekintve egyáltalán nem titulálhatók annak. E kérdésekre a válaszokat a fejezetekben kívánom megadni.

Dolgozatom célja, hogy bemutassam magát a diáknyelvet, annak történetét, valamint, hogy egy átfogó képet adjak a századfordulós debreceni diákélet nyelvéről. Úgy gondolom fontos mindezt ismernünk, hiszen gyakorlatilag ezek a szavak képezik a mai diáknyelv közvetlen előzményeit, egyfajta alapnak tekinthetjük őket. Munkámat fejezetekre osztottam, melynek tartalmát ebben a részben ismertetem.

Elsőként a diáknyelvet szeretném elhelyezni a nyelvi rendszerben, ennek csoportnyelvi jellegéről ejtek néhány szót. Nem kívánom a magyar nyelv rendszerét jellemezni, hiszen e szakdolgozat kapcsán ez nem feladatom, de úgy gondolom elengedhetetlen megemlítenem, hogy mint ahogy maga a társadalom is csoportokból áll úgy a nyelv is csoportokban, változatokban él, az ilyen csoportnyelvek egyike a diáknyelv is.

Ezt követően a diáknyelvet a szleng keretében mutatom be. A terminus különféle kitűnő definícióival szemben egy saját meghatározást próbálok adni, valamint a diáknyelv és szleng kapcsán magáról a diákszlengről írok.

Mindezek után a diáknyelv fogalmát, jellemzőit és kutatásának történetét kívánom röviden bemutatni, kitérve az 1960-as évektől ifjúsági nyelv álnéven zajlott kutatásokra. Ebben a részben arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy mi a hasonlóság és a különbség a kettő között? Miért van szükség a kétfajta megnevezésre?

Végezetül pedig dolgozatom fő témáját, a századfordulós debreceni diáknyelv jellegzetességeit mutatom be egy szótárral mellékelve, mely a teljesség igénye nélkül (hiszen teljes, tökéletes szótárt alkotni szinte lehetetlen) tartalmazza a századfordulón használt debreceni diákélet szavait és kifejezéseit. Céloom ezzel a szótárral, hogy szemléltetni tudjam a 19–20. század fordulójának a debreceni diákok által használatos szavait.

Munkámat egy összegzéssel zárom, melyben röviden összefoglalom dolgozatom lényegét.

2. A diáknyelv helye anyanyelvünk rendszerében

A diáknyelvi kutatások egyik legfontosabb kiindulópontja, hogy a kutatás tárgyát, azaz magát a diáknyelvet el tudjuk helyezni a nyelvi rendszer valamelyik részében. Ahogyan azt már az előszóban is említettem, nem szándékom jellemezni a magyar nyelv rétegződését, csupán a diáknyelv helyét kívánom bemutatni anyanyelvünk rendszerében. Ezzel a fejezettel az a célom, hogy rávilágítsak a diáknyelv csoportnyelvi jellegére. A csoportnyelv fogalmát a következő fejezetemben mutatom be.

A XIX. század közepéig a grammatikairók nem foglalkoztak a nyelvi rétegződéssel, egységesnek gondolták a nyelvet. Az Akadémia 1830-as évektől kezdte el sürgetni a csoportnyelvi és szaknyelvi szókinés gyűjtését. SIMONYI ZSIGMOND volt az, aki először szólt arról, hogy a nyelv nem egységes, hanem változatokban él.

A múlt században többen próbálkoztak már anyanyelvünk belső rendszerezésével, többek között – BÁRCZI GÉZA (lásd BÁRCZI 1953: 18–21), BENKŐ LORÁND (lásd BENKŐ 1988: 228–235), JAKAB ISTVÁN (lásd JAKAB 1980: 11–13), NYIRKOS ISTVÁN (lásd NYIRKOS 1982: 27–29), TOMPA JÓZSEF (lásd TOMPA 1961: 26–31), SEBESTYÉN ÁRPÁD (lásd SEBESTYÉN 1988: 117–118), WACHA IMRE (lásd WACHA 1992: 89–90) – csak, hogy a legismertebbeket említsem. Az általuk felvázolt elképzelések, melyek napjainkban is általánosan ismeretesek, ma már nem kifejezetten tarthatók. Közös jellemzőjük, hogy szinte egytől egyig elképzelnek egy idealizált, eszményi nyelvváltozatot a *nemzeti nyelv*-et, melynek két variánsát különböztetik meg: az írott változatot, vagyis az *irodalmi nyelv*-et és ennek beszélt változatát, azaz a *köznyelv*-et. Az írott nyelvet tartják elsődlegesebbnek, tökéletesebbnek, ezért azt a beszélt nyelv elé helyezik.

A rendszernyelvészet azon irányzatai melyek a nyelvi sokféleséggel foglalkoznak a nyelvet vízszintesen és függőlegesen tagolják BÁRCZI nyomán. A nyelv vízszintes tagolása alapján különítik el egymástól a *nyelvjárás*-okat. A függőleges tagolás alapján megkülönböztetik a *rétegnyelvek*, a *csoportnyelvek*, a *zsargon* és külön az *argó* kategóriáját. Társadalmi hasznosság alapján pedig hierarchizálják őket. A hierarchia csúcsára az értékesnek és egységesítőnek gondolt nemzeti nyelvet helyezik, ehhez viszonyítják a többi nyelvváltozatot. Az idealizált nyelven kívüli minden más változatot deviánsnak gondolnak (vö. SÁNDOR 1999: 157–167).

A fő probléma ezekkel az elképzelésekkel, hogy egy idealizált nyelvváltozathoz mérnek. A valóságban, a nyelv változatokban, él, melyek között nincs semmiféle, főképp nem értékrendbeli különbség. Problémát jelent, hogy egyáltalán nem foglalkoznak a nyelv külső tagolódásával sem, csak a belső, absztrakt nyelvet vizsgálják. Valamint nem tudjuk pontosan azt sem, hogy mit jelent a társadalmi hasznosság fogalma. Mi alapján lehetne egy nyelvváltozat hasznosabb, értékesebb egy másiknál?

Probléma továbbá az is, hogy egyáltalán nem veszik figyelembe a kétirányú tagolódás egymáshoz való viszonyát. Valójában maga a kettős tagolódás is problematikus, hiszen a szociolingvisztikában nincs szó külön vízszintes és függőleges tagolódásról, a kettő szoros összefüggésben áll egymással. Ennek oka, hogy a nyelvhasználatban sem különül el egymástól a két szempont (vö. SÁNDOR 1999: 167).

A társas nyelvészetben megkülönböztetjük a *dialektus* és a *szociolektus* fogalmát. A nyelv általános jellemzője, hogy dialektusokból áll. A dialektus olyan nyelvváltozat, mely grammatikai, fonológiai, lexikai szempontból különbözik más nyelvváltozatoktól, illetve meghatározott földrajzi területhez, társadalmi osztályhoz vagy csoporthoz kötődik (vö. TRUDGILL 1997: 18). A szociolektus pedig olyan dialektus, amely a beszélők társadalmi hátterével áll kapcsolatban (vö. TRUDGILL 1997: 74).

HOFFMANN OTTÓ *Mini-tini-szótára*-nak első részében felhívja a figyelmet a beszélt és írott nyelv különbségére. A diáknyelv mivel csoportnyelv, a beszélt nyelvréteg kategóriájához sorolható. HOFFMANN úgy véli, abból kell kiindulnunk, hogy mindenki egy adott nyelvbe születik bele, melyet anyanyelvként sajátít el, ezt ő az *alapnyelv* vagy *bázisnyelv* fogalmával jelöli (vö. HOFFMANN 1997: 238). A két fogalom viszont nem azonos egymással.

Az alapnyelv vagy más néven *vernakuláris* nyelv egy beszélőközösség helyi nyelve, azok a dialektusok, melyek nem állnak sztenderd változatok hatása alatt. Az informális kontextusokkal összekapcsolódó stílusváltozatok megnevezésére is használják a kifejezést (vö. TRUDGILL 1997: 8). Ez az alapnyelv az, amit elsőként sajátítunk el, központi szerepet tölt be életünkben, hiszen erre épül rá a többi nyelvváltozat.

A bázisnyelv fogalmát KIS TAMÁS vezeti be a nyelvészetbe. A *Bakaduma (A mai magyar katonai szleng szótára)* című munkájában használta elsőként a fogalmat. A bázisnyelv nem feltétlenül azonos a vernakulárisal. A bázisnyelv a beszélő hétköznapi társalgásának nyelve. Bázisnyelvnek tekinthető bármelyik nyelvváltozat, amelyhez egy bizonyos helyzetben valamilyen csoportnyelv kapcsolódik, a szleng esetében a bázisnyelv általában a beszélő

alapnyelve. A bázisnyelvtől függ, hogy a szleng egy adott pillanatban köznyelvi vagy nyelvjárási jelenség-e (vö. KIS 1997: 242).

A csoportnyelveket HOFFMANN szociális tényezőktől kialakított nyelvváltozatoknak tekinti, melyek a szoros társadalmi egységben élő csoportok életkörülményeinek kifejezői. Funkciójuk alapján két típusát különíti el a csoportnyelveknek, a *szleng*ek és a *szaknyelvek* osztályát. A diáknyelv a szlengek közé sorolható. Megemlíti azt is, hogy a szleng nem tekinthető egységes szociolektusnak (vö. HOFFMANN 1997: 238–239).

KIS TAMÁS három típusát különbözteti meg a szlengeknek: „Meg kell különböztetnünk a *közszleng*et, amely a beszélők számára általánosan ismert dolgokat, fogalmakat megnevező országszerte elterjedt szlengjelenségek összefoglaló neve; a *területi szleng*et, melynek érvényessége területileg korlátozott; és a *szakszleng*et, amely foglalkozás, hobbi, érdeklődés alapján tömörülő csoportokban alakul ki, és szorosan kapcsolódik az adott szakma nyelvéhez is” (KIS 1992: 341). A diáknyelv egyértelműen a szakszlengek közé sorolható.

3. A csoportnyelv fogalma és jellemzői

A csoportnyelv fogalmát nem egyszerű definiálni. Sokáig együttértették a szaknyelvek fogalmával, pedig nem azonos a kettő. Az 1984-ben Szombathelyen tartott nyelvészkonferencia nagyjából tisztázta a két fogalom közötti különbséget. Úgy ítélték meg, hogy a szaknyelvek nyelvileg értékesebb, rendezettebbek, mint a csoportnyelvek. Míg a szaknyelvek egy adott szakma, tudományág szavait tartalmazzák, a csoportnyelvek szókincse szinte az egész élet területére kiterjed. Közös jellemzőjük, hogy mindkettő forrása a köznyelv és az idegen nyelvek. A csoportnyelvek a szaknyelvekből is átvesznek szavakat, a szaknyelvek viszont nem merítenek a csoportnyelvek szókincséből. A szaknyelvek nem kedvelik a szinonimákat, míg a csoportnyelvek annál inkább. A szaknyelvek egyaránt léteznek írásban és élőszóban, míg a csoportnyelvek kizárólag csak élőszóban élnek (vö. BACHÁT 1996: 104).

Azzal, hogy a szaknyelvek értékesebbek lennének, nem feltétlenül kell egyetértenünk, hiszen minden nyelvváltozat egyformán hasznos és értékes. Azt mondhatjuk, hogy a legalapvetőbb különbség a szaknyelvek és szleng között az érdekeltség terén van. GRÉTSY LÁSZLÓ szerint a szaknyelvek használatát a közérdekűség, míg a szleng használatát a magánérdekűség jellemzi (vö. GRÉTSY 1988: 98).

Sokáig vita alapját képezte, hogy a szaknyelvek és csoportnyelvek egyáltalán nyelvnek tekinthetők-e vagy csak szókincsek. Mindkét elképzelés mellett voltak érvek és ellenérvek is. BÁRCZI GÉZA szerint „Ezek nem külön nyelvek, hanem csak egy bizonyos szó- vagy kifejezőkészletet jelentenek, az egész társadalmi közösségben élő nyelvszerkezet egységét érintetlenül hagyják” (BÁRCZI 1953: 18).

GRÉTSY LÁSZLÓ az irodalmi és köznyelvhez viszonyított különbségek rendszerének tekinti őket. Minőségi különbséget lát a nemzeti nyelv és a szaknyelvek között, úgy gondolja, hogy a szaknyelvet a nemzeti nyelv alá kell helyezni (vö. GRÉTSY 1988: 88). Elgondolása tökéletesen tükrözi nyelvművelői szemléletét.

Véleményem szerint a nyelvváltozatok között nincsenek különbségek, minden változat egyformán értékes, a köznyelvhez viszonyítani is elég problematikus, hiszen egy eszményi változatról van szó. A hierarchizálás pedig ilyen formában pedig értelmetlen, mivel a legtetején egy idealizált változat áll.

HAJDÚ MIHÁLY átfogó értekezést írt a csoportnyelvekről, melyben megemlíti a szaknyelveket is. Véleménye szerint a nyelvi rétegződés egy kategóriáját alkotják a szaknyelvek, ide az azonos foglalkozásúak, hasonló érdeklődési körűek tartoznak. A csoporthoz való tartozás kritériumának a szakmai azonosságot tekinti. Ő gyakorlatilag csoportnyelvnek nevez minden nyelvváltozatot, úgy látja, hogy a diáknyelv valójában *műnyelv*-nek felel meg (vö. HAJDÚ 1980: 18–19).

A csoportnyelvek elkülönítése a szókincs alapján történik. Minden csoportnyelv terminológiájára jellemző a szakszavak, vagyis terminusok használata, illetve az idegen szavak alkalmazása.

A diáknyelv egy életkori meghatározottságú csoportnyelv. A csoport fogalmát igen nehéz definiálnunk. HAJDÚ szerint akkor beszélhetünk csoportnyelvekről, ha egy adott embercsoport beszéd vagy írásbeli érintkezésében a köznyelvtől való eltérés kimutatható szabályszerűséget produkál a nyelvi rendszer bármelyik területén. A csoportnyelv korlátozott kódként fogható fel, hiszen nem az egész nyelvközösség, hanem mint ahogy az a nevében is benne van a társadalomnak csak egy meghatározott csoportja ismeri és használja (vö. HAJDÚ 1980: 7–9).

KOVALOVSZKY MIKLÓS szerint miniatűr nyelvjárásoknak tekinthetjük a diáknyelvet, ami olyan csoportnyelvként fogható fel, mely néha egészen szűk körre korlátozódik (vö. KOVALOVSZKY 1963: 66).

SEBESTYÉN ÁRPÁD a csoportnyelveket nyelvi részrendszereknek tekinti, szerinte felvetődik a kérdés, hogy megfelelő műszó-e a csoportnyelv kifejezés. Úgy gondolja, hogy helyette használhatnánk a dialektus párjaként alkalmazott szociolektus szót is, hiszen jelzi, hogy a terminus társadalmi, szociális kritériumokat is magába foglal (vö. SEBESTYÉN 1988: 110). Véleményem szerint akár szociolingvisztikai szempontból vagy akár a nyelvet használók szempontjából nézve tökéletes mindkét kifejezés, hiszen egy csoport sajátos nyelvhasználatát jelenti. Az emberek többségének nyelvhasználata pedig a csoportba tartozástól meghatározott. Akár egy harmadik fogalmat is használhatnánk, ami nem más, mint a regiszter.

A továbbiakban ennek a három fogalomnak a definícióit kívánom bemutatni TRUDGILL nyomán. Elsőként nézzük meg a *csoportnyelv* fogalmát: egyes társadalmi csoportokon, foglalkozási és tudományágakon belül kialakult változat. Két fő típusa van a szlengnek és a szaknyelvek. Legjellemzőbb tulajdonságuk, hogy szókincsből állnak,

használatukhoz szükség van egy bázisnyelvre. Szélesebb körben használt változata a rétegnyelv (URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Csoportnyelv>).

A *szociolektus*: olyan nyelvváltozat, amely a beszélők társadalmi hátterével áll kapcsolatban. Egyik formája az osztály-dialektus. A magyarban a rétegnyelv fogalmát használják a szociolektus nevéként, összekapcsolva a csoportnyelvekkel. Néha jelentésük is összekapcsolódik (vö. TRUDGILL 1997: 74). PAVOL ODALOŠ szerint a szociolektus szó átfogó elnevezés a szleng, szaknyelv, argó megnevezésére. Használata mellett három jelentős érvet hoz: elkülönül a földrajzi dialektusoktól, a *szocio* előtag jelzi a társadalmi szerkezethez való viszonyát, használhatóságát illetően nem voltak viták korábban sem (vö. FENYVESI–KIS–VÁRNAI 1999: 41).

A *regiszter* meghatározott témához, tárgyhoz, cselekvéshez kötődő nyelvváltozat neve a szociolingvisztikában. Gyakran zsargonnak is nevezik, mivel valamely rangtárs csoporthoz tartozóként azonosítják a beszélőket. A magyar nyelvészet a csoportnyelv megnevezést használja a regiszter elnevezésére (vö. TRUDGILL 1997: 67).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a diáknyelv a beszélt nyelvváltozathoz sorolható, ezen belül a csoportnyelv kategóriájába tartozik, önálló csoportnyelvként él, a csoportnyelven belül pedig a szlengek kategóriájába sorolható, a szlengen belül pedig a szakszlengek közé tartozik.

4. A szleng és a diáknyelv kapcsolata

Milyen kapcsolatban áll a diáknyelv a szlenggel? A kérdést viszonylag egyszerű megválaszolni. Ahogyan azt a csoportnyelvekről szóló fejezetben már tisztáztuk, a diáknyelv a szleng körébe sorolható. A szlengen belül, mely egy összefoglaló kategória, a szakszlangok között helyezkedik el.

De mi is az a diákszlang? Egyáltalán miért létezik egymás mellett ez a kétféle terminus? Mivel a diáknyelv a szleng egyik változata, így nevezhetjük diákszlangnak is. Diákszlangon gyakorlatilag a hagyományos diáknyelv elnevezést kell értenünk. A kétféle terminus között nincs különbség, kivéve talán annyi, hogy a diákszlang egy modernebb kifejezésnek tekinthető, hiszen maga a szleng szó is csak az 1980-as évektől használatos általánosan.

A szleng műszó új terminusnak mondható, hiszen nagyjából PÉTER MIHÁLY 1980-ban megjelent *Szleng és költői nyelvhasználat* című tanulmányának megjelenésével egy időben került be a magyar nyelvészeti terminológiába. (Korábban olyan kifejezéseket használtak, mint az argó, fattyúnyelv, ifjúsági nyelv, jassznyelv, link nyelv, nagyvárosi nyelv, zsargon, stb, de ezek azonban nem teljesen fedik le a szleng fogalmát). A cikk jelentősége óriási, hiszen gyakorlatilag ez volt az, mely elindította a modern magyar szlengkutatásokat.

A továbbiakban nézzük meg röviden a magyar szlengkutatás történetét. Rendszeres szlengkutatásról nagyjából a XIX. század végétől beszélhetünk, egészen pontosan 1895–1896-tól BARCZA-nak a *Tanulók Lapja*-ban megjelent első diáknyelvről foglalkozó cikkeitől. A szlengkutatásnak ez az első időszaka az 1920-as évek végéig tartott. Ekkor főként a diáknyelv, tolvajnyelv és a budapesti nyelv képezte a vizsgálatok tárgyát. Az első világháború évei alatt egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott a katonai szleng iránt is. A második korszakot nagyjából az 1930-as évektől az 1940-es évek közepéig számítjuk. Ezt az időszakot a szleng nyelvvel szempontról megközelítése jellemzi, melynek célja a szleng teljes kiirtása volt. A szlenget nyelvi devianciaként fogták föl. A II. világháború végétől az 1960-as évek elejéig számítjuk a szlengkutatás harmadik korszakát, a szlenghez való viszony gyakorlatilag nem változott, továbbra is a magyar nyelv szlengtől való védelmezése volt a cél. 1945 után háttérbe szorult a szlengkutatás, ennek két indítékát tudjuk megnevezni: egyik a politikai rendszer átalakulása, a másik ok, hogy a magyar nyelvészet figyelme a nemzeti nyelv felé fordult, a perifériára került szleng ritkán keltette fel a nyelvészek érdeklődését.

Ugyanakkor meg kell említenünk két igen jelentős munkát (ZOLNAI BÉLA *Jassznyelvi etimológiai szótár*, ZOLNAY VILMOS és GEDÉNYI MIHÁLY *A magyar fattyúnyelv szótára* című munkáját), melyek a magyar szlengkutatás történetében először tettek kísérletet arra, hogy a szleng terminológiáját szótárazzák. A negyedik korszakot az 1960-as évektől az 1980-as évek elejéig számítjuk. Erre az időszakra az erős tematikai és módszertani beszűkülés jellemző. A szlengkutatás ekkor szinte kizárólag csak az ifjúsági nyelvre korlátozódott. Az ifjúsági nyelvi kutatások viszont a '80-as évekre kifulladásra, visszaszorulásra okát, hogy egyetlen nyelvészeti céljának, az adatgyűjtésnek sem tudott már megfelelni. Az 1980-as évektől pedig elkezdődött a modern értelemben vett szlengkutatás, mely napjainkig tart (vö. KIS 1997: 258–265).

PÉTER MIHÁLY tanulmányának megjelenését követően elkezdtek megszorodni a szlenggel foglalkozó munkák, már nemcsak az ifjúság nyelvét vizsgálták, hanem megkezdődtek az addig nem ismert, új szleng vizsgálati is. A szlengkutatás igazi fellendüléséről az 1990-es évektől beszélhetünk, határkönek számít a témában ANDRÁS T. LÁSZLÓ és KÖVECSÉS ZOLTÁN *Magyar–angol szlengszótár* című munkája, mely 1989-ben jelent meg (vö. KIS 1997: 256–257).

A továbbiakban a szleng fogalmát próbálom megvizsgálni. A fogalmat illetően definíciós nehézségeink vannak, hiszen nincs egy átfogó, összefoglaló definíciónk a terminusra. PAUL ROBERTS szerint „A szleng azon jelenségek egyike, melyeket mindenki felismer, de senki sem tud meghatározni” (VÁRNAI–KIS 2002: 131). Többen próbálkoztak már különféle definíciókkal, de ezek közül egyik sem tekinthető teljesen tökéletesnek. A teljesség igénye nélkül kívánok néhányat áttekinteni.

TRUDGILL, aki nemzetközi viszonylatban az egyik legismertebb szociolingvista, így definiálja a szleng fogalmát *Bevezetés a nyelv és társadalom tanulmányozásába* című munkájában: az informális vagy kollokvialis stílusváltozathoz társított szókészlet. Vannak bizonyos elemei, melyek csak rövid ideig divatosak, így a társadalomnak csak egy meghatározott korosztályához kötődnek. Vannak olyan szavak, melyek generációkon keresztül tartják magukat (vö. TRUDGILL 1997: 73–74).

SZILÁGYI N. SÁNDOR szerint a szleng ugyanolyan csoportjellegű szöveg, mint a zsargon vagy az argó. Az ő definíciója szerint a szleng: „a köznyelvnek az a változata, melyet a fiatalság előszeretettel használ egymás közti társalgásban”. Csoportjellegű használata nem

főként az elkülönülés vágyából, hanem sokkal inkább az összetartozás nyelvi, nyelvhasználatbeli kifejezésének igényéből ered (vö. FENYVESI–KIS–VÁRNAI 1999: 11).

PARTRIDGE szerint maga a szleng szó is szleng eredetű lehet, bár etimológiája tisztázatlan. Úgy gondolja, hogy a fesztelen társalgási kifejezésmód alatt, de a tolvajnyelv felett foglal helyet. Definíciója szerint: „olyan nyelv, amely bizonyos széles körben használt, de kérészerűtű kifejezéseket ölel fel (különösen újonnan alkotott vagy elvonással létre hozott, sajátos jelentésben használt szavakat, illetve kifejezéseket, rendszerint metaforákat vagy hasonlatokat), amelyek jelentése mesterkélt, furcsa vagy groteszk, illetve szeszélyes vagy szertelen humort vagy hóbortot mutat” (vö. FENYVESI–KIS–VÁRNAI 1999: 213).

JESPERSEN szerint a szleng olyan beszédmód, „amelyet a közösség által megkövetelt nyelvi közhelyektől való elszakadás vágya inspirál” (vö. FENYVESI–KIS–VÁRNAI 1999: 236).

KIS TAMÁS szerint a szleng nyelv i u n i v e r z á l é . Létrejöttének feltétele egy olyan beszélőközösség, melynek tagjai napi beszédkapcsolatban állnak egymással. Minél intenzívebb ez a kapcsolat, annál gyakoribbak a szlengjelenségek. A szleng a beszélt nyelvek minden korszakában jelen van. Szóbeli jelenség, ritkán rögzítik írásban (vö. KIS 1997: 241).

CHAPMAN amerikai szlengkutató szerint: „A szleng univerzális emberi jellegzetesség, amely egyidős az emberi nemmel, gyökereit az elme legmélyebb rétegeiben kell keresnünk, talán magában a tudatalattiban. A szleng egyfajta attitűd, érzés és cselekvésmód: paradox módon leginkább nem nyelvszerű nyelvtípus. A szleng az életerő idiómája, amely fittyet hány a tabukra, szájára veszi a szexualitást és akasztófahumorával nevetségessé teszi a halált” (idézi PERGE 2007: 5).

A diáknyelv, ahogyan azt már korábban említettem, szakszlengnek tekinthető. A szakszleng fogalmát KIS TAMÁS így definiálja: „foglalkozás, hobbi, érdeklődés alapján alakul ki, és szorosan kapcsolódik az adott szakma nyelvéhez is” (KIS 1992: 341).

5. A diáknyelv fogalma

A diáknyelv látszólag az evidens fogalmak közé sorolható. Tipikusan olyan szó, aminek a jelentését mindenki ismeri, egészen addig, míg nem kell definiálnia. Mindamellettt hogy közismert fogalom meg kell említenünk, hogy a nyelvtudományban nincs túldefiniálva, hiszen a diáknyelvi kutatások jórészt csak a terminológia vizsgálatára terjednek ki, definíciós kísérletekkel alig találkozunk.

A legegyszerűbben talán ezzel a definícióval tudnám megadni a fogalom jelentését: a diáknyelv a diákok által kifejlesztett és használt nyelvváltozat, mely szorosan kapcsolódik a diákélethez, de nem feltétlenül korlátozódik arra. Ez valóban egy nagyon primitív magyarázati kísérlet a részemről, mely igényel némi kiegészítést.

Azt tapasztaljuk, hogy a fogalomnak nemcsak a definiálásával vannak problémák, hanem maga a diáknyelv kifejezés is problematikus.

BENEDEK KÁROLY, DOBOS KÁROLY, VAJTHÓ LÁSZLÓ és még sokan mások *diáknyelv*-nek, velük szemben VELLEDEITS LAJOS *link nyelv*-nek, a tanulók egymás közötti *tolvajnyelv*-nek nevezi (vö. VELLEDEITS 1917: 60–61). VIDOR ZSUZSA a *jassz nyelv* megnevezést használja (lásd. VIDOR 1964: 69–75). KOVALOVKSZY cikkétől pedig ifjúsági nyelvnek is nevezik. Tehát azt tapasztaljuk, hogy maga a terminus használat sem egységes.

MIZSER LAJOS szerint a fogalom elválaszthatatlan az iskolától, a diákoknak egyéb területen használt szókincse nem sorolható ide. Úgy gondolja, hogy az ifjúsági nyelvnek csak és kizárólag az iskolai élettel kapcsolatos szavait sorolhatjuk ide. Ebből is látszik tehát, hogy az ifjúsági nyelv és diáknyelv nem ugyanaz. Az ifjúsági nyelvet akár egy gyűjtőfogalomnak is nevezhetjük, ennek bemutatására külön fejezetet szántam. Főbb témakörei a diáknyelvnek: az iskola intézményei és részei, a tantárgyak és tanszerek nevei, az elégtelen érdemjegy és a bukás megnevezései, az órán történt események valamint az órán kívüli tevékenységek elnevezései (vö. MIZSER 1972: 285).

MIZSER kijelentése véleményem szerint nem teljesen helyénvaló, hiszen a diáknyelv nem egészében korlátozódik a diákéletre. Nemcsak iskolai élettel kapcsolatos szavakkal találkozunk a diákok által használt szlengben, hanem köznapi kifejezések is megfigyelhetők, sőt mondhatni nagyobb számban vannak jelen mint az iskolára vonatkozók. Ez teljesen természetes, hiszen a diákoknak az iskolán kívül is van élete, a külvilág jelenségeire használt fogalmak pedig bekerülnek az iskola falai közé.

MATIJEVICS LAJOS szerint a diáknyelv legfontosabb jellemzője, hogy csak szókincsében tér el a köznyelvtől. Célja mindig valamiféle belső tartalom kifejezése, a diákcsoport tagjainak tájékoztatása, vagyis ezek a tulajdonságok a beszéd funkcióival rokoníthatók. Kis mértékben céljának tekinthetjük a titkosságot is, bár a diákok nyelvében nincs akkora szerepe, mint pl. a tolvajnyelvben. Nincs külön nyelvtani rendszere. Vannak, akik azt állítják, hogy a zsargon, argó, tolvajnyelv hajtása. MATIJEVICS szerint viszont önálló csoportnyelv, társadalmi jelenség, az egy közösséghez tartozók fejlesztik ki. Véleményem szerint teljesen igaza van, hiszen szókészlete jórészt a diákoktól eredeztethető, bár kétségtelenül hatást gyakorolnak rá ezen nyelvváltozatok, de nem nevezhetjük ezek hajtásának (vö. MATIJEVICS 1972: 23–24).

MATIJEVICS gondolatait ki kell egészítenünk annyival, hogy nem egységes csoportnyelv, hiszen minden városnak, intézetnek, osztálynak megvan a saját nyelve, mely folyamatosan változásban van (vö. TOLNAI 1898: 754). Ez főként a régi diáknyelvre érvényes, manapság már annyira nem tapasztalunk nagy különbségeket.

A diáknyelvi kutatások igen divatosak napjainkban is, a szociolingvisztikán belül az egyik leginkább kutatott területnek tekinthető. A vizsgálatok általános jellemzője, hogy jórészt csak a jelenre irányulnak. A korábbi korok diákságának nyelvét szinte alig kutatják, ennek oka a szlengszavak tiszavirág életűségében keresendő. Kivételt képez ez alól például RÁCZ ENDRE tanulmánya 1987-ből, melyben az 1930-as évek pápai diáknyelvét vizsgálja, vagy BACHÁT LÁSZLÓ cikke 1983-ból, melyben a régi és a jelenbeli diáknyelvet hasonlítja össze, vagy az 1992-ben megjelent cikke, melyben az 1930-as évek bonyhádi diáknyelvét mutatja be.

Az egyik legfontosabb kérdés, ami a diáknyelv fogalmával kapcsolatban felmerülhet, a keletkezését illeti. Hogyan jön létre ez a nyelvváltozat? Szavai főként a diákközpontokban keletkeznek, jórészt kollégiumokban, ahol szoros kapcsolat van a diákok között. Alkotói, használói és fenntartói maguk a diákok. Keletkezési idejéről azt mondhatjuk, hogy nagyjából azóta létezik, amióta iskola és diákság van. Létrejöttének legfőbb motiválói talán az egy közösséghez való tartozás, a felnőttektől való különbözés, feltűnési vágy, kedveskedés és természetesen a gúnyolódás valamint a tréfálkozás, humor is ide tartozik.

A másik fontos kérdés: Honnan merítenek a diákok? A diáknyelv szókincsének forrása a köznyelv és az idegen nyelv. A mai diáknyelvben kétségtelenül az angol a legmeghatározóbb. A századfordulós diáknyelv esetében két idegen nyelvi hatással

találkozunk. Az oktatás jellegéből adódóan az egyik természetesen a latin, a másik pedig a német nyelv, de megfigyelhetők egyéb idegen nyelvi hatások is. Ezen külső hatásokon kívül megemlíthetők még az egyéb, belső szóalkotási módok is.

A fejezetet egy átfogó definícióval kívánom lezárni. MATIJEVICS LAJOS definíciója szerint „A diáknyelv az egy közösségben azonos céllal élő tanulóknak a csoportnyelve, sajátos beszéde, azaz olyan nyelvi eszköz, amely az irodalmi nyelvtől, a köznyelvtől, és a népnyelvtől csak a szókincsében tér el, s ezek az eltérő szavak főleg a beavatottak számára szimbolizálják a valóság valamelyik mozzanatát” (MATIJEVICS 1972: 24).

6. A diáknyelv kutatásának története

A diákok nyelvének bemutatása, vizsgálata mind tudományos mind pedagógiai szempontból fontos feladat. A diákság szóhasználatára igen korán felfigyelt a nyelvtudomány. Egy 1917-es cikk, mely a magyar titkos nyelvekről szól, azt állítja, hogy az ún. titkos nyelvek kutatása még kezdetleges helyzetben van, a legtöbbet magáról a diáknyelvről és a tolvajnyelvről tudhatunk (vö. A SZERKESZTŐSÉG 1917: 59).

A diáknyelvi kutatások jellegéről megállapítható, hogy a XX. század első felében az argóval együtt volt a vizsgálatok tárgya. Az első terjedelmesebb tudományos munkának DOBOS KÁROLY szótárát tekinthetjük, mely 1898-ban készült el, voltaképp egy korszakkijelölő mű a kutatás történetében. A szótár bemutatására külön fejezetet szántam. DOBOS munkája TOLNAI VILMOS szerint úttörőnek számít a témában: „Munkája nálunk úttörő; míg külföldön a diáknyelvnek, valamint egyáltalán a diákéletnek már-már kis irodalma is van, addig néki úgy kellett összeszednie gyűjteményét tudományos és nem tudományos könyvekből, folyóiratokból, följegyzésekből, saját tapasztalásból és mások közléséből” (TOLNAI: 1898: 754).

A szótár megjelenését követően többen elkezdtek foglalkozni a diákság nyelvhasználatával, mondhatni szógyűjtési láz indult meg az országban, ennek terepének főként a *Tanulók Lapja* tekinthető. Az ország minden részéről érkeztek diáknyelvi szavak, melyeket tanulók és tanárok egyaránt gyűjtöttek. Jellemzője ezeknek a kutatásoknak, hogy csupán a szókincset érintik, nem terjednek ki a diákság nyelvének tudományos vizsgálatára.

MATIJEVICS LAJOS szerint a magyar diáknyelvi kutatások története az 1900-as évek elején indul, tudományos vizsgálata pedig a XX. század közepén kezdődik. A fejlettebb iskolaközpontokban a tanárok anyagokat gyűjtöttek, részletesebb előszó került a szójegyzékek elé, elkezdett egyfajta tudományos érdeklődés kialakulni a diákok nyelve iránt, majd a nyelvészek is felfigyeltek a diáknyelv tulajdonságaira. Elkezdték vizsgálni a diákok nyelvének általános ismertető jegyeit, megemléstették csoportnyelvi jellegét, definiálási kísérletekkel is próbálkoztak, de ezek ténylegesen csak próbálkozásoknak nevezhetők, hiszen még igen távol állnak a végleges definíciótól (vö. MATIJEVICS 1972: 20).

Természetesen DOBOS munkájának is voltak előzményei. A XIX–XX. századi szépirodalomban szép számmal találkozunk diáknyelvi kifejezésekkel. Nagy számban fordulnak elő JÓKAI műveiben pl. az *És mégis mozog a föld* címűben, MÓRICZ ZSIGMOND

Légy jó mindhalálig című művében, vagy MOLNÁR FERENC *Pál utcai fiúk* ifjúsági regényében.

A továbbiakban a diáknyelv kutatásának történetét kívánom bemutatni. Ahogyan azt az előbbi részeknél hangsúlyoztam DOBOS KÁROLY volt az első, aki jelentőset alkotott a témában. Nagyjából DOBOS-sal egy időben működött BARCZA JÓZSEF, aki jórészt a debreceni diáknyelvet kutatta. DOBOS után BENEDEK KÁROLY foglalkozott a diáknyelvvvel, 1908-ban jelent meg *A mi diákjaink beszédéről* című cikke. A század elejéről még OLÁH GÁBOR nevét említhetjük meg, aki *A debreceni nyelvjárás* című munkájában külön fejezetben szerepeltet diáknyelvi szavakat. Az 1930-as évekből VAJTHÓ LÁSZLÓ *A magyar diáknyelv* című tanulmányát tudjuk kiemelni. 1940-ben készült el S. SZABÓ JÓZSEF munkája *A debreceni Kollégium nyelv- és diákszótára*, a cikk elején értékes áttekintést ad a szerző a diákok nyelvéről. Az 1930–1940-es évekből meg kell említenünk BÁRCZI GÉZA nevét, kétségtelül ő a korszak legkiemelkedőbb nyelvésze, munkássága a későbbi szlengkutatás szempontjából is rendkívül fontos. 1932-ből való *A „pesti nyelv”* című tanulmánya, melyben *argot*-nak nevezi a szleng jelenségét.

Az 1960-as évektől tendenciaváltás történik a diáknyelvi kutatásokban, ugyanis megindulnak az ifjúsági nyelvi kutatások, ezek jórészt nyelvművelői oldalról közelítenek az ifjúság nyelve felé. A fiatalok romlottnak hitt nyelvhasználatát kívánják letörni. Ekkor kezd GRÉTSY LÁSZLÓ ifjúsági nyelvi kutatásokkal foglalkozni, aki nyelvművelői szemlélettel közelíti meg a témát.

Az 1960-as években KOVALOVSKY MIKLÓS vizsgálja a diák- és nagyjából az ifjúsági nyelvet, az 1963-as *Az ifjúság nyelvéről* című tanulmánya hívta fel a figyelmet a fiatalok nyelvére. 1964-ben a *Magyar Nyelvőr* pályázatot hirdet, *Hogyan beszél a mai ifjúság?* címmel. KOVALOVSKY mellett megemlíthetjük a korszakból MATIJEVICS LAJOS nevét, aki a pályázat egyik helyezettje, a vajdasági diáknyelvet és az ifjúság nyelvét kutatta. Munkája *A vajdasági magyar diáknyelv* óriási jelentőségű mű, melynek a bevezető részében értékes áttekintést ad a diákok nyelvhasználatáról.

A diáknyelv kutatói közé tartozik MIZSER LAJOS is, aki az 1970-es évektől foglalkozik diáknyelvi kutatásokkal, a *Magyar Nyelvőr* című folyóiratban publikálja cikkeit, ő kifejezetten csak a diáknyelv kutatásával foglalkozik. BACHÁT LÁSZLÓ szintén az 1970-es években kezd el foglalkozni a diák- és ifjúsági nyelv vizsgálatával, talán őt tekinthetjük az

ifjúsági nyelv egyik legismertebb kutatójának, vizsgálatai nemcsak az ifjúság, hanem a diákság nyelvhasználatára is kiterjedtek, ő is nyelvművelői szemlélettel vizsgálja a kérdést.

RÁCZ ENDRE az 1980-as évektől az *Édes Anyanyelvünk* folyóiratban publikálja diáknyelvi kutatásokkal kapcsolatos cikkeit. KOLTÓI ÁDÁM is foglalkozik diáknyelvvél, de az ő érdeklődése jórészt az ifjúság nyelve felé fordul. A '80-as évekből megemlíthetjük még HOFFMANN OTTÓ nevét, akinek 1996-ban készül el kitűnő munkája a *Mini-tini-szótár*.

Az 1990-es években készül el egy másik kiváló szótár, THOMANN MÓNKA és TÓTH KORNÉLIA írása a *Magyar diákszótár 1965–1980*. 1995-ből való KARDOS TAMÁS és SZÜTS LÁSZLÓ munkája a *Diáksóder (Hogyan beszél a mai ifjúság?)*. A debreceni diáknyelv vonatkozásában is megemlíthetünk egy kiváló munkát HELLE ELEONÓRA *A debreceni diáknyelv szótára* című művét. A '90-es évekből JANKOVICS MÁRIA és VASNÉ TÓTH KORNÉLIA neve is megemlíthető, mindketten diáknyelvi kutatásokkal foglalkoztak.

2008-ban jelent meg SZÜTS LÁSZLÓ szerkesztésében a *Diáksóder 2.* című könyv, mely a Napút Kiadó által 2006-ban meghirdetett szógyűjtő pályázatra készített munkákból lett összeállítva.

7. Dobos Károly: A magyar diáknyelv és szótára

Külön fejezetet szántam DOBOS KÁROLY szótárának bemutatására. Ebben a részben tehát ezt a kitűnő munkát ismertetem. A szótár nemcsak a diáknyelv, hanem a szleng szempontjából is rendkívül nagy jelentőséggel bír, hiszen ez a munka tekinthető az első igazi szlengszótárunknak.

A szótár először a *Tanulók Lapja*-ban jelent meg 1898-tól, majd ugyanebben az évben a Franklin Társulat jóvoltából önálló kötetben is napvilágot látott.

A bevezető részben arról ír DOBOS, hogy a társadalom minden rétegének, csoportjának megvan a saját nyelve, nála a csoportnyelv egyet jelent az argóval. „Az argót én a csoportnyelv szóval adom vissza, mely azt hiszem, kifejezi az eredeti szó értelmét, hogy egyes csoportoknak sajátos nyelve van” (DOBOS 1898: 3). A szlenget csoportnyelvnek nevezi. Szól arról, hogy a csoportnyelvekkel mindezidáig nem túl sokat foglalkoztak.

Ezek után a szótár megírásának okairól számol be. Fő motiválója az volt, hogy gazdagítsa a magyar diákirodalmat. Úgy látja, hogy lemaradást tapasztalhatunk a nyugathoz képest, hiszen ott már a XVI. századtól foglalkoztak a diáknyelvvel, nálunk viszont alig beszélhetünk régebbi diákirodalomról. Egy példát említ a szerző a témában, JÓKAI-nak a csittvári krónikáját.

Ezt követően a diákélet szavainak keletkezését mutatja be. A fiatalok a legnevesebb egyetemek hallgatói voltak, ahol speciális diákélet zajlott. DOBOS úgy gondolja, hogy a mai magyar diákműszók jelentős része innen származik. A szavak többsége latin eredetű, de nagy mennyiségű német eredetű szó is található a diáknyelvben, ezt követik az olasz és francia eredetűek. A nyugati nyelveken kívül a környékbeli nyelvek, mint a szláv és román nyelv is erős hatást gyakorolt a diákok szókincsére. A köznyelv szerepe is kimutatható a diáknyelvben, ugyanakkor diákélet szavai is hatással vannak a köznyelv szókincsére. Több olyan szó gyökeresedett meg a köznyelvben, melyek eredetileg diákszavak voltak.

A szavak eredetének bemutatása után egy kisebb történeti áttekintést ad a diáknyelvről. Megemlíti, hogy a legrégebb diákműszók jórészt a latiból eredeztethetők. Véleménye szerint „a diáknyelv legérdekesebb példája a nyelvfejlődés átmeneti állapotának megvilágítására, a melyben az egyes szavak, képzők, sajátosságok, elváltozások, hogy úgy mondjam, még a lét s nem lét határán küzködnek s forronganak” (DOBOS 1898: 8–9).

Ezt követően egy köszönetnyilvánítást olvashatunk, majd ezután felsorolja azokat az írásokat, melyeket felhasznált a szótár összeállítása során.

A bevezető részt egy általános ismertető követi, mely a diáknyelvről szól. Ennek a résznek nagy hiányossága, hogy nem foglalkozik a fogalom definiálásával, nem magyarázza meg, hogy mit is jelent pontosan a terminus. Továbbá megemlíti azt is, amire a bevezető részben is utalt, hogy nagyon kevés adatunk van a diáknyelvről és ami adott az is jórészt a latin oktatás maradványa.

Kifejezéseket hoz a diákok, diákintézmények, diákélettel kapcsolatos jelenségek megnevezésére. Ismételten megemlíti, hogy a diákműszók a latinból keletkeztek ún. diáketimologizálással. Szól a német hatásról is, mely leginkább Selmezbányán volt meghatározó, illetve egyéb, nem nyugati hatásokat is említ, számos szó tanúskodik tót, szláv, román hatásról. Az idegen nyelvi hatások mellett a terminológia keletkezésére a diákok tréfás, szellemes szóalkotási módját hozza.

Mindezek után a diákélet kifejezéseit mutatja be. Rengeteg szót találunk a gúny kifejezésére pl. a szegény diák megnevezésére a *garasos malac* kifejezést használták. Az italozásra is számos diáknyelvi szót említ, pl. *befütyül*. Az elégtelen osztályzat egyik legismertebb megnevezése a *szekunda*. A tanulást pl. *bedarálás*-nak nevezték a diákok, a lógást *fugálás*-nak. A különböző ételekre is találunk diáknyelvi adatokat, pl. a lángost *apostolkapcá*-nak nevezték. A verekedésre is számos kifejezést ismerünk, ilyenek pl. *megdögönyöz* vagy *felfenekel*. Említ tréfás diáketimologizálásokat pl. a filológus kifejezésre a *fileológós*-t.

Ezt követően a diáknyelv grammatikai sajátosságait tekinti át. Főbb jellegzetességei az *-i* kicsinyítő képző használata, a mássalhangzók felcserélése, rövidítés. Ezután e csoportnyelv jelentéstani sajátosságait mutatja be. Vannak bizonyos szavak, melyeket pejoratív értelemben használnak, ilyen pl. az 'úr' jelentésű *ides* szó.

A munka utolsó része a szótár, mely ábécé sorrendben közli a szavakat, néhol etimológiát is tartalmaz, feltűnteti a használat helyét, Budapestről, Selmezbányáról, Rimaszombatról, Debrecenből, Székesfehérvárról, Késmárkról, Rimaszombatról, Rozsnyóról, Esztergomból hoz adatokat.

Kétségtelen, hogy DOBOS szótára igen gazdag forrása a századfordulós diáknyelvnek, óriási jelentőségű műről van szó. Kitűnő munka, ugyanakkor meg kell említenünk a hiányosságait is, melyek csak a mai modern szótárakhoz viszonyítva tekinthetők

hiányosságnak. Hiányzik belőle a szófaj, stílusérték megjelölése, évszám, valamint az etimológiai részek is néhol hiányosak, de kétségkívül az első és legjelentősebb összefoglalása a diáknyelvnek.

8. Diáknyelv – ifjúsági nyelv

A diáknyelv és az ifjúsági nyelv fogalmát sokan együtt értelmezik, azonban a két fogalom nem azonos egymással, hiszen az ifjúsági nyelv a rétegnyelv kategóriájához sorolható, a diáknyelv, pedig ahogyan azt már tisztáztuk csoportnyelvi kategória. A rétegnyelvet egy összefoglaló kategóriának, vagyis szélesebb körre kiterjedő csoportnyelvnek tekinthetjük. Korábban voltak olyan elképzelések is, amelyek az ifjúsági nyelv csoportnyelveként tartották számon a diáknyelvet.

A diáknyelv fogalmát már tisztáztuk, nézzük meg mit is jelent az ifjúsági nyelv. Az ifjúsági nyelv viszonylag új terminusnak mondható. A szakirodalom 1963-tól KOVALOVSKY MIKLÓS *Az ifjúság nyelvéről* című cikkétől használja ezt a műszót. Az ifjúsági nyelv önálló, viszonylag egységes rétegnyelvnek tekinthető. A tanulmánynak meghatározó szerepe volt a diáknyelvi kutatások történetében, hiszen innentől már nem a diákok, hanem az ifjúság nyelvét vizsgálták. A szleng fogalma is átértelmeződött, a fiatalok nyelvhasználatát gondolták szlengnek. Az ifjúsági nyelv kifejezés, gyakorlatilag egy álnévnek tekinthető, burkoltan a nyelvművelői, nyelvtisztítói mozgalmakat értették rajta.

Elsőként vizsgáljuk meg, hogy mit is nevezünk ifjúsági nyelvnek. BACHÁT szerint az ifjúsági nyelv a köznyelv és a szaknyelvek sajátos ötvözete. Kialakulásának okai: a fiatalság sajátos lelkiállapota, az 1950–1960-as évek társadalmi, iskolapolitikai helyzete, a beatzene, hasonló pszichológiai vonások, tanulási, sportolási, szórakozási lehetőségek (vö. BACHÁT 1980: 149).

A műszó definiálásával problémák vannak. SIPOS PÁL szerint az ifjúsági nyelv kifejezés nem túl pontos tudományos szempontból nézve. Felmerülhet a kérdés, hogy ki és meddig tekinthető ifjúnak? Valójában nincs életkorhoz kötve, terminusait bárki használhatja kortól függetlenül. Szerinte a szakirodalomban „lebegő” kategóriaként szerepel, melynek előzménye van, de folytatása nincsen (vö. SIPOS: 867–868). Ez a kijelentés tökéletesen helyénvaló, hiszen a diáknyelvet tekintjük az előzményének, folytatása pedig valóban nincs, véleményem szerint ifjúsági nyelv sem igazán létezik már.

Hogyan alakult ki ez a rétegnyelv? Létrejöttének oka nem pusztán generációs különbség, elkülönülési vagy összetartozási szándék, hanem jóval több áll ezek mögött. A II. világháború után gyökeres változások történtek a politikai életben, melyek közvetlenül hatottak a társadalomra is. Bekövetkezett egy társadalmi átrendeződés, bizonyos mértékű

mobilitáció történt, átalakult az oktatás rendszere. A változások következtében a csoportok nyelve keveredni kezdett. 1960 után a gimnazisták, szakmunkástanulók, dolgozó fiatalok közötti különbségek elmosódtak, nyelvük egységesülőnek látszott (vö. TOLVCSVAI NAGY GÁBOR 1988: 399–400).

Vizsgáljuk meg, milyen kapcsolatban áll a diáknyelvvvel? Az 1960-as évektől kezdve úgy gondolták, hogy a két fogalom nagyjából lefedi egymást. A diáknyelv vizsgálata mondhatni egyet jelentett az ifjúság nyelvének vizsgálatával. KOVALOVSKY úgy látja, hogy nincs különbség a diákok és az ifjúság nyelve között. „Diákság és munkásifjúság, város és falu fiatalsága majdnem egyformán beszél: egy széles körű, szinte általános egységesülés tanúi vagyunk” (KOVALOVSKY 1963: 67).

KARDOS TAMÁS véleménye szerint a diáknyelv az ifjúsági nyelv válfajának tekinthető (vö. KARDOS – SZÜTS 1995: 18). Véleményem szerint ez másképp van, úgy gondolom, hogy két különálló fogalomról van szó, viszont tekinthetjük az ifjúsági rétegnyelven belüli csoportnyelvnek a diáknyelvet.

Miben hasonlít a diáknyelvre? Nagyjából az jellemző rá, mint a diákok nyelvére, hiszen játékos, gyorsan változik, kedveli a szinonimákat, széles körű fogalomhasználat jellemzi.

Mi különbözteti meg a diáknyelvtől? Az egyik lényeges tulajdonság, ahogy azt már említettem, a diáknyelv csoportnyelv, az ifjúsági nyelv pedig rétegnyelv. A csoportnyelvek és rétegnyelvek közötti alapvető különbség az elterjedtségében van, a rétegnyelv szélesebb körben elterjedt, mint a csoportnyelv.

Az ifjúsági nyelvi kutatások az 1980-as évekre véget értek. Ezek a vizsgálatok gyakorlatilag nyelvművelő mozgalmaknak tekinthetők, mintsem nyelvészeti kutatásoknak. Megszűnésének oka, amit a korábbiakban említettem, hogy egyetlen nyelvészeti céljának az adatgyűjtésnek sem tudott már megfelelni.

9. Debreceni diáknyelv a 19–20. század fordulóján

„Nyelve is olyan mint maga a nép: erős, egyszerű, külsőleg tán szikárnak tetsző, de belsejében költői szépségeket rejtő” (OLÁH 1906: 3).

A fejezetcím kíván némi magyarázatot. Először is nézzük meg mit értünk századfordulón. Nagyjából a dualizmus végétől, vagyis az 1890-es évektől számítjuk a kezdetét, a vége pedig 1914, azaz az első világháború kitörésének éve.

A diáknyelv fogalmát már tisztáztuk az 5. fejezetben. A debreceni diáknyelv fogalma viszont ezidáig tisztázatlan volt. Korábban említettem, hogy a diáknyelv nem tekinthető egységes csoportnyelvnek, nemcsak településenként, de akár intézményenként is találhatunk különbségeket. A továbbiakban nézzük meg pontosan mit is kell értenünk a debreceni diáknyelv fogalmán.

Debreceni diáknyelv alatt a Debreceni Református Kollégium tanulóinak nyelvét kell értenünk, hiszen erről vannak adataink. Ez az intézmény egyike a korszakban működő kollégiumi iskolatípusoknak. A református kollégiumok tipikus nyelvet teremtettek, ez a nyelv az intézetek közös jegyeiből adódóan sokban egyezett, de mégsem mondható egységesnek. Gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy a diákműszavak jelentős része közös, de az eltérő nevelési irányok, életfelfogások hozták létre az egyes iskolákat jellemző diákszavakat (vö. S. SZABÓ 1940: 46). Így jött létre a tipikusan debreceni diáknyelv is.

S. SZABÓ JÓZSEF szerint a Debreceni Kollégium rendelkezik a leggazdagabb, legszínesebb diákérettel. Ennek oka a nagy létszámú diáksereg, intézményeinek legkiterjedtebb volta, kálvinistasága és az autonóm iskolai élet. Ezek következtében termelődtek ki a nagy mennyiségű diákszók és szólásmódok (vö. S. SZABÓ 1940: 47).

A 19–20. század fordulójának diáknyelvének legjellemzőbb tulajdonsága, hogy tele van idegen szavakkal, főként a latin a meghatározó. Az oktatás és a kollégium nyelve ugyanis a latin volt. Tilos volt magyarul beszélni a kollégium diákságának, a latin nyelv domináns volta latinossá tette a diáknyelvet. „Büntetés volt a hungarismusért, vagyis magyar nyelvű társalgásért” (BARCZA 1896: 454). Aki mégis megtette, hogy nem latinul beszélt azt a *ferulá*-val büntették meg.

Általános jellemzője a századfordulós diáknyelvnek, hogy szókincs tekintetében szegényesebb, mint a mai, ennek oka, hogy a tanulók korábban sokkal beszűkültebb életet

éltek, életük jórész az iskola falai között zajlott és a tanulással telt. Az iskola egy többfunkciós célú intézmény volt, mely egyben a tanulók életterét is jelentette.

A debreceni iskola kollégium típusú iskola volt. A kollégium nem a mai jelentésében volt használatos a századfordulón, azaz nem bentlakásos intézményt jelentett, hanem magának az iskolának a megnevezésére szolgált. A kollégium típusú iskola azt jelentette, hogy az alsóbb osztályosok, a gimnazisták és az akadémisták is egy intézményben voltak elhelyezve. Az idősebb diákok is részt vettek az oktatásban, ők tanították a fiatalabbakat.

A századfordulós diáknyelv egyik legjellemzőbb vonása, ami a diáknyelvet általában jellemzi, hogy nem korlátozódik kifejezetten az iskolai életre, hiszen rengeteg szót találunk iskolán kívüli tevékenységekre pl. az ivászatra, játékokra, verekedésre vagy magukra az ételek, italok megnevezésére, emberi tulajdonságok jelölésére, rengeteg gúnynév is van benne.

A másik szembetűnő vonása, hogy a trágár szavaktól szinte teljes egészében mentes, alig találkozunk ilyen jellegű kifejezésekkel. Egy-két kivétel azért fellelhető, de ezek is csak a mai értelemezésük szerint minősülnek trágárnak, a századfordulón még tréfásan értelmezték ezen kifejezéseket. Ilyenek pl. *leszívja magát*, *leszopja magát*, melyeknek jelentése az ivászatra, pontosabban az illuminált állapotra korlátozódik.

A debreceni diáknyelv legjellemzőbb kifejezése: *Hogy vagy kani?* erre azt a feleletet adták a diákok egymásnak, hogy: *Kanul mint a nyúl!* Majd ezt követően megindult a társalgás a tanulók között. A *kani* szót használták az E/2 személyű alany helyett.

A debreceni diáknyelvet leginkább JÓKAI *És mégis mozog a föld* című művének csittvári krónikájából ismerhetjük meg illetve MÓRICZ *Légy jó mindhalálig* című regényéből, Nyilas Misi történetén keresztül. Mindkét alkotás szép számmal tartalmaz debreceni diáknyelvi szavakat. Forrásának tekinthető DOBOS KÁROLY szótára, BARCZA JÓZSEF, OLÁH GÁBOR és S. SZABÓ JÓZSEF munkái.

A debreceni diákélet jellegzetes szavait és kifejezéseit a dolgozat végén található szótáramban szemléltetem.

10. A századfordulós debreceni diáknyelv témakörei

A továbbiakban tekintsük át a századfordulós debreceni diáknyelv témaköreit. Két főbb tárgykört nevezhetünk meg, az egyik az iskolához kapcsolódó szavak, a másik pedig az iskolán kívüli élethez tartozó kifejezések.

1. Elsőként kategorizáljuk az **iskolához szorosan kapcsolódó szavakat**.

A) **Az iskola nevei:** *akademia*, mely kizárólag a főiskolai tanszakot jelölte, *alma mater* tréfásan a 'tápláló anya' szóból, *konviktus*, mely a menza megnevezésére is használatos volt. A Kollégium szót csak 1796-tól használták.

B) **A diákok megnevezésére** különféle szavakkal találkozunk: a legáltalánosabbak talán a *deák* vagy *scholaris* kifejezések, de használatos volt a 'forint' jelentésben is ismeretes *bőgő* szó is. A rossz diákot tréfásan *nebuló*-nak hívták.

Többféle szót használtak a fiatal vagy első éves diák gúnyos megnevezésére, ilyenek: *aproszeres kölyök*, *bagoly*, *bagolytojás*, *bagó*, *csimbók*, mely az alacsony diák gúnyneve is volt egyben, *csikó*, *futrás*, *gólya*, *göde*, *kócé*, *vércse*. DOBOS KÁROLY a fiatal diákokra használt állatneveket: *bagoly*, *csikó* stb. diákállattannak nevezi (vö. DOBOS 1898: 17–18).

A felsőbb éves diákot *humanissimé*-nek azaz „emberséges úrnak” nevezték.

A teológiát hallgató diák volt a *quinquennis*.

A joghallgatót: *baltás*-nak, *jurátus*-nak, *kutyafülű*-nek, *senior*-nak hívták.

A tanítóképzősök megnevezésére a következő szavakat ismerjük: *dögönbőgő*, *khina jogász*, *prepa*, *vadjogonc*.

A szegény diákot *dárdás*-nak, esetleg *kotró*-nak hívták, a dárdások felügyelőjét *excitator*-nak nevezték.

A versíró diákot *gubódiák*-nak hívták.

A más hitű iskolában tanuló diákot *pullus*-nak nevezték.

A kollégiumi diáksereget: *florilegium*-nak vagy *Pallas táborá*-nak nevezték. A nem kollégistákat *kinnlakó*-nak hívták.

Voltak diákok, akik valamilyen funkciót töltek be, pl. az *aparitor*, aki a reggeli ébresztést végezte, az *asztalfőnök*, aki az étkezés rendjéért felelt, az *esküdt diák* a bentlakó diákok felügyelője volt, a *jelentő* a felelős tanárnak beszámolt a szobák állapotáról, az adminisztrációs tevékenységeket a *kontraskriba* végezte, és volt az úgynevezett *őrszem*, aki a

tanár érkezését jelezte társainak, a *kalefaktor* pedig a besúgó volt, az árulkodó megnevezésére a *sedator* kifejezést is használták.

Az idegen nyelvek közül a latin és a görög volt használatos a gimnáziumokban. A görög nyelvet nem tanuló diákok megnevezésére a következő szavakat használták: *cigóriás pótlék*, *pótlík*, ők a görög helyett valamilyen pótló tárgyat tanultak.

Különbséget tettek tógát viselő diákok között: *tógatus diák* és tógát nem viselők között: *publicus*, *saecularis*.

A mulató diákok megnevezésére két szót használtak: *selmeci*, *jó tajték*.

A szép arcú fiúk megnevezésére a következő szavakat használták: *jó maszk jó maszkve*, *jó pofa*.

A diákok egymás közötti általános megszólítása a *kani* volt.

C) Összefoglalóan **iskolai személyeknek** nevezhetjük a következőket: *böde*, vagyis a pedellus, a kollégiumi felügyelőt *Ciceró*-nak illetve *gazdá*-nak hívták. A professzor megnevezésére a következő szavak voltak használatban: *grapsa*, *vín kani*. Az igazgató volt a *vín baka*. A tanárt *kostá*-nak, *nagytiszteletű úr*-nak valamint *salabakter*-nek hívták.

D) Az iskolai élet meghatározó jelensége a **felelés és az érdemjegyek**. A felelés közben, ha valaki olyan kérdést kapott, amire nem számított azt *impasz*-nak hívták. A *rámászik* kifejezés azt jelentette, hogy a tanár kérdéseivel szorongatja a diákot. A *szurkesz* pedig a feleléstől való félelem megnevezésére szolgált.

Az érdemjegyek vizsgálatánál azt tapasztaljuk, hogy csak az elégtelen és az elégséges jegyekre találunk diákszavakat.

Az elégtelen érdemjegy megnevezésére szép számmal van adatunk: talán a legismertebb az *öreg* vagy a *szekunda*, mely egy latin számnév, a 'második' jelentésű sorszámnév nőnemű alakja, a leggyengébb tanulókat valamint az ő osztályzatukat jelölte. (vö. RÁCZ 1984: 6.). Az elégtelen osztályzat szerzésére a következő kifejezések voltak használatosak: *beasszekurál*, *bebiztosít*, *begatyáz*, *belő*, *belű*, *beszekundázik*, *beszekundázott úgy*, *hogy hat ökör sem húzza ki, kicsíp egy szekundát*.

Az elégséges osztályzatra mindössze egyetlenegy kifejezéssel találkozunk, ami nem más, mint a *prima*, mely a *prima classis* 'eminensek mögött helyet foglaló, első csoport' szóból származik (vö. RÁCZ 1984: 6.).

Díszbizonyítvány-nak nevezték, amikor valaki jó eredményt kapott valamilyen tantárgyból.

E) A **szünetek**nek is különböző elnevezéseik voltak. Az órák közötti szünetek megnevezésére a következő kifejezéseket használták a tanulók: *ablakóra, fertáj, órákőzben, tajték, tízperc*. A hosszabb szüneteket *szent heverd el napnak* vagy *vakációnak* hívták. A diákok kedvelt szünetbeli szórakozása volt a *kicsiny a rakás nagyobbat kíván* nevű játék.

F) A **lógást fugálás**-nak nevezték, vagyis aki távol maradt az órától az *megspeccen-t*, vagy *pakliz*-ott. Amikor a tanár magyarázatot kért a lógás okára a diákok *ánzágol*-tak, azaz füllentettek.

G) Az **ételek** megnevezésére rengeteg tréfás kifejezéssel találkozunk. A szavak többsége a kollégiumi étel, vagyis az úgynevezett *macskanadrág* megnevezésére szolgál, ilyenek: az *abszurdum* vagy a *nunquam* latin szavak, melyek a töltött káposztát jelentették, valószínűleg ritkán kaptak ilyen jellegű ételt a diákok, ezért nevezhették 'képtelenség'-nek. A száraz tésztát mely megakadt a torkukon *akadémiká*-nak hívták. A kollégiumi kenyeret *brúgó*-nak nevezték. Hasonló étel megnevezését szolgálta a *burcli, piko* és a *szatyi*. A kollégiumi leves megnevezésére a *szemper*, esetleg a *csiriz* szavakat használták. A pecse nélküli zsír megnevezésére a *rinocérosz* szót használták, a zsír nélküli pecsenyét találóan *csizmatalp*-nak nevezték. Fellelhetők a diáknyelvben a zsemlemártás jelentésű *zsandármártás* szó valamint a vöröshagymamártást jelentő *ibolyamártás* szavak is. A hazulról kapott étel megnevezésére a következő szavakat használták: *elemózsia, létum nuncium, pakk, provízió*. Ezen ennivalók elfogyasztását *cibálás*-nak hívták.

H) A **kollégiumi szobák elnevezései**: összefoglalóan *cőtus*-nak nevezték őket, mely több jelentéssel is bírt, nemcsak a lakószobákat jelölte, hanem az egy szobába tartozók csoportját is. Ilyen szobanevek: *Békés, Concordia, Dácia, Eliseum, Hungaria, Grand Hotel, Pannonia*.

I) Összefoglalóan református iskolákhoz kapcsolódó **tevékenységek**nek nevezhetjük a következőket: meghatározó jelenség volt a *legáció*, azaz az ünnepi követségben való részvétel, ehhez kapcsolódnak az *electio* vagyis a helyek kijelölése a legációban, a *kapta*, mely egy kiabálós szentesítési forma volt az electionál, az *eligál, legatus, libellus* (a legátus alatt összegyűlt pénzüsszeget írják ebbe a kis könyvbe) szavak. A *csípte fogta* összetétellel fejezték ki azt, amikor valaki nem jó helyet kapott a legációban. A *szűr alatt megy ki valamelyik egyházhhoz szónokul* kifejezés pedig azt jelentette, hogy az egyház nem kérte a legátust.

Meghatározó jelenség volt a kollégisták életében az őszi adománygyűjtés *szupplikálás*, melynek többféle elnevezése ismeretes: *cibál*, *congest*, *kápsál*, *sparta*, *szupplikáció*, azt a falut, ahol a diák nem kapott adományt *Bergengóciá*-nak nevezték.

A XVI. századtól fontos szerepet töltött be az iskola életében a *kántus*, vagyis a diákénekkar. A kórusbeli összhangot *harmóniának hívták*. A *cibere* volt a II. prím a kántusban, a *tojásos* az első prím megnevezésére szolgált, *peták*-ot kapott, aki a halott felett énekelt, *petákra volt*, pedig azt jelentette, hogy valaki temetésen volt énekelni.

A XVIII. századtól egészen kb. 1880-ig működött a diáktűzoltóság Debrecenben, melynek jelszava az *ad arma volt*, *kifutás*-nak nevezték a diáktűzoltók gyakorlatát a Nagyerdőn. A *kisbotos* a diáktűzoltók vezére volt, a *nagybotos* pedig vezette őket.

J) **Iskolával kapcsolatos tárgyak:** a kollégiumi csengő neve: *cula*. A háromszögletű kalap megnevezései: *csókaorrú kalap*, *sábesztekli*, *sinkó*. A *corpus delicti* és a *gerundium* botot jelentett. A *ferulá*-t vagyis a fenyítőpálcát az kapta, aki a kollégiumban magyarul beszélt latin helyett.

2. A másik nagy témakört az **iskolán kívüli élethez kapcsolódó szavak** alkotják.

A) A **szórakozás megnevezésére** a következő szavak voltak használatban: *csapszéki borvirágszedés*, *kan muri*, *lump*, *ricsaj*, de ide sorolható a *potya* szó is, ami más pénzén való mulatást jelentett, valamint a *botanizál*-ás, ami több jelentéssel is bír pl. növénygyűjtés vagy baromficsenés.

B) Szép számmal találunk szavakat az **italok neveire**: a bort nevezik: *bánatszalasztó*-nak, *ne rángass*-nak, a pálinkának különböző nevei ismeretesek: *áronlé*, *gugyi*, *itóka*, *zsidófürdő*. Az **ivászatra** használatos kifejezések: *gyantáz*, *lukma*, *nincs rajta görcs*, *nyúllá válik*. Aki nem tudott mértéket tartani és sokat ivott az *rókáz*-ott 'hányt'. Az ivászatához tartozó kifejezések a *bacchus* és a *bacchuria*. A *klipitroklapatorium* szót a kulacsra használták az iváskor hallható kotyogó hangból következően. A *finak* kis poharat jelentett, az *orros* kancsót. A *közjóra világítani* kifejezés azt jelentette, hogy mindenki ihatott, aki az asztalnál ült.

C) Az **illuminált állapot kifejezésére** szintén rengeteg szót találunk: *becsíp*, *bedörrent*, *bedurrant*, *befütyül*, *behajít*, *beköp*, *berüg*, *beszeszel*, *betör*, *borközi állás*, *felhajt a garatra*, *földig lenyeste magát*, *lenyesi magát*, *leszívja magát*, *leszopja magát*, *spiccebe*, *totaliter oda van*.

D) A **verekedésre** használatos szavak: *felfenekel, luftra húz, markába viszi a fenekét, megdögönyöz, megjuhászkapcsol, megtestel.*

E) A **pénz** megnevezésére használatos kifejezések: *bikk, böggő, bükk, lengő, zöld hasú* szavak forint jelentésben voltak használatosak. *Stipendium*-nak hívták az ösztöndíjat. A *konferálás* összeadott pénzt, a *siklus* pedig pénzben való fizetést jelentett. Aki adósságban úszott az *lóg*-ott. A pénzszerzés egyik módja volt a zálogba tétel, vagyis a *német szóra* vagy *nevelőbe ad*-ás.

F) **Érzelmek** mint a szerelem a diákélet egyik természetes velejárója volt. Beleszeretetésben használták a *belebőszül, belegabalyodik* szavakat.

G) A **lányokra használt szavak**: *jó felfogása van, jó modora van, jó vágású leány* volt, aki tetszett a fiúknak. *Quasimodó*-nak nevezték azt a lányt, aki minden fiút megnézett.

H) **Iskolán kívüli tevékenységek**: *ánzágol* 'füllent', kapcsolódhatott iskolához is, így nevezték azt amikor a diák arról hazudott, hogy miért lógott előző nap az iskollából, *bili* 'a biliárd kicsinyítő képzős változata, *botanizál*-ás, a *cigáró* származékai a *cigi, cigizni*, a *cuki*, vagyis a cukrászda kicsinyítő képzős alakja, a *juhászkapocs* és a *szemel, bis, ter* nevű játékok. A zenekar megnevezésére a *banda* szót használták. A *deákpipa, longissima* a pipa megnevezései voltak.

I) A **rossz hírű házaknak** is különféle elnevezéseik vannak: *aranycsésze, kupi, nájgegájde, szülei ház.*

J) A **rendőr** megnevezésére is több adatunk van: *csirkefogó, málé jános, tüti.*

K) **Menekülésre használatos kifejezések**: *eleblábal, eleblábol, ellantol, ellaufol, nyúllá válik.*

L) **Köpenyek**: *böggőtakaró, csurapé, ebenlógó, felleghajtó, kacagány, kaftán, krispin, lebernyeg, malaclopó, rőfögő, röhögő.*

3. A harmadik nagy témakört alkotják a csúfolás és az ahhoz kapcsolódó kifejezések:

A) A **csúfolás** megnevezésére használt kifejezések: *kimókáz, mókázik.*

B) A **gúnynevek**: *baszúta, bivalyborjú, csajbókos, csavargó, csóri vajda 'cigány', dísznemberség, emeletes számár, fanyűvő 'sovány', félbolond, félkótyó, ferde farú, ferde fenekű, habókos, herélt kakas, hiányzik egy kerék, hígvelejű, hüpe, kaszapakerülő, kétballábú, kifogta a képit 'csúnya' lábas jószág, lóg egy deszkája, mafla, maki, nehezen hízó*

'ösztvér diák', *nincs ki négy sarokra, nyakigláb* 'magas növésű', *nyúlgerinc* 'sovány', *ordas, örült kakadu, préri kutya, szuka, talpig fül, tekergő, tépett papagáj, vasmarkú, vín róka*.

Gúnyos megszólítások: *ídes úr, kecses x úr, kis ártatlan, kis hamis* 'szemtelen', *kis marha*.

4. A negyedik kategóriát alkotják a **kedveskedő kifejezések:** *extra blatt, jó blatt, jó firma, jó pipa, pipa* szavak, melyek a mai jófej szónak felelnek meg.

5. Az ötödik kategóriát a **felszólítások** alkotják: *ácsi, kudarc nyé, kuss, ne ugass kérlek, nímújj meg*, melyek a beszéd közben használatosak. Invitációra használták a: *bújj be, dugd be a kiped, herein, hújj be* szavakat.

11. A századfordulós debreceni diáknyelv szóalkotási módjai

A szóalkotás alapvetően két forrásból történhet: külső illetve belső forrásból.

Elsőként vizsgáljuk meg a **külső szóalkotási módokat**. Ide tartoznak az idegen szavak átvételei. A századfordulós debreceni diáknyelv esetében a következő idegen nyelvi hatásokkal találkozunk:

A) A legtöbb szó a latin nyelvből való. Nézzünk erre néhány példát: *absurdum* 'képtelenség', *akademia* 'Platón filozófiai iskolája', *coetus* 'gyűlés', *gerundium* 'határozói igenév', *legatio* 'küldöttség', *libellus* 'könyvecske', *nebulo* 'rossz diák', *nunquam*, 'sohasem', *podium* 'folyosó', *porta* 'kapu', *post festa* 'ünnep után', *prima* 'első', *provisio* 'gondoskodás', *pullus* 'fiatal', *stipendium* 'ösztöndíj', *stola* 'hosszú ruha', *secunda* 'szerencse', *superbia* 'gőg', *suplicatio* 'adománygyűjtés', *toga* 'vállra feketett felsőruha', *vacatio* 'mentesség'.

B) Több szó van, mely a német-ből került át, pl. a füllent jelentésben használatos *ánzágol*, mely az <*ansagen* 'bejelent' szóból származik. A *paffá lett* kifejezésben felismerhető a <*baff* 'meglepett' szó. A *herein* 'befelé', a *kuss*, <*kusch* 'hallgass' szavakat is a német nyelvből vettük át. Az *ellaufol* a <*laufen* 'fut' igéből származik. A *lump* 'semmirekellő', *muri* 'rablás', a *mafla*, <*Maulaffe* 'bámészkodó ember', a *pakk*, <*Pack* 'csomag' mind német szavak.

C) A bajor nyelvből kerültek át: a *spicc* a <*spitz* 'enyhe ittasság', a *suszterol*, <*schuster* 'cipész' szóból származtatható.

D) Az angol-ból mindössze egy szó került át a <*band* 'banda'. A századfordulós diáknyelvre talán az angol hatott a legkevésbé, ellentétben a mai diákszlenggel, ahol az angol tekinthető a leginkább dominánsnak.

E) Cigány eredetű az *ácsi*, mely <*āci* 'hagyd abba' szó származéka, és a tolvajnyelv közvetítésével került be a diáknyelvbe.

F) Észak-olasz eredetű: a *mókázik* szó, mely a <*màche* 'nevetség' szó származéka.

G) Oszmán-török eredetűek: a tejbekása értelemben használt *csiriz* szó, mely a <*çiriş* 'cipész ragasztószer' szóból származik, valamint a kabát jelentésben használt *kaftán* szó, mely a <*kaftan* 'dísruha' szóból eredeztethető.

H) Szláv eredetű: a *peták* szó, mely a *pètäk* 'öt para értékű pénzdarab' szóból ered, a *poloska* <*palacka* 'féreg', a *ricsaj*, <*ryčaj* 'rikoltozás' szavak.

Egyéb nem idegen nyelvből átvett szavak: pl. a tolvajnyelvből került be a *guba*, a népnyelvből a *bagó* vagy a *pracli* szavak.

Nézzünk néhány példát a **belső szóalkotási módokra**.

Először a jelentésbeli szóalkotást vizsgáljuk meg, melynek három fajtája van: a névadás, névátvitel, jelentésátvitel.

A) Névadás: ide tartoznak a hangulatfestő, hangutánzó szavak: *cula, guba, klipitroklapatorium, pofázik*.

B) Névátvitel két fajtáját különböztetjük meg: metaforikus, azaz hasonlóságon alapuló pl. *csóri vajda, csiriz, fanyűvő, fertáj, guba, quasimodo*, és metonimikus, azaz érintkezésbeli pl. *csikó, gyantáz, kani, malaclópó*.

C) Jelentésátvitel: *áronlé, betűcsömör, gugyi, jurátus, mafla, nebuló, szekunda*.

Vizsgáljuk meg az alakíró szóalkotás fajtáit.

A) Szóképzés: *baltás, beasszekurál, belű, cigizni, csajbókos, hújj be, kudarc nyé, kimókáz, leszopja magát, megdögönyöz, rőfögő, spiccebe, tojásos, zöld hasú*.

B) A leggyakoribb szóalkotási mód a szóösszetétel: *aranycsésze, betűcsömör, borvirágszedés, bőgőtakaró, csirkefogó, deákpipa, dögönbőgő, ebenlógó, felleghajtó, félbolond, gubódiák, kaszakapakerülő, kétballábú, nyúlgerinc*.

Léteznek az ún. korcs alakulatok, vagy másnéven a **ritkább szóalkotási módok**:

A) Elvonás: *kimókáz, prepa*, mely a preparandista szóból keletkezett.

B) Szórövidülés: *bili, cigi, cuki, kupi*. Ezen szavak esetében megfigyelhető az *i* képző kedvelt használata, mely általános jellegzetessége a diáknyelvnek.

C) Köznevesülés: *ciceró, csóri vajda, málé jános, pallas tábora, quasimodo*.

D) Fogalom megnevezése szószerkezettel: *csapszéki borvirágszedés, ferde fenekű, kan muri, lábas jószág, nagytiszteletű úr, nincs rajta görcs, vín baka, vín kani*.

E) Szóösszerántás: *dísznemberség, hálpaklacs*.

F) Népetimológia: *szecska* téves eredeztetése a latin *sexta* 'hatodik' szóból.

Megemlíthetjük továbbá a diákok szellemes szóalkotási módjait. Kimutatható pl. a Biblia hatása az *Elyseum coetus* szón (vö. DOBOS 1898: 17). Számolnunk kell tréfás diáketimologizálásokkal is pl. *akadémia*, mely a száraz tésztát jelentette, ami megakadt a diákok torkán.

12. Összegzés

Dolgozatom célja a diáknyelv általános bemutatása és a századfordulós debreceni diáknyelv vizsgálata volt. Ahhoz, hogy a debreceni diákszlenget bemutassam, úgy gondoltam elengedhetetlen magának a diáknyelvnek a jellemzése.

A témát a szociolingvisztika oldaláról kívántam megvizsgálni, illetve néha kitértem egyéb pl. nyelv művelői elgondolások felé is.

Igyekeztem bemutatni a diáknyelv helyét a magyar nyelv bonyolult rendszerében. Érveltem amellet, hogy a diáknyelv csoportnyelvi kategória. Megvizsgáltam a diáknyelvet a szleng keretén belül.

Szóltam a szleng definiálási nehézségeiről, a történetéről, valamint a diáknyelv definiálási problémáiról. Igyekeztem különféle definíciós kísérleteket bemutatni. A leginkább elfogadhatónak MATIJEVICS LAJOS definícióját tartottam.

Egy átfogó képet próbáltam nyújtani a diáknyelv történetéről, igyekeztem korszakolni, a korszakok jellemzőit bemutatni, valamint a téma legfontosabb kutatóit említettem meg.

Külön fejezetben mutattam be DOBOS KÁROLY szótárát, mely az általam készített szójegyzék egyik legfontosabb forrásának tekinthető.

Mivel a diáknyelv és az ifjúsági nyelv fogalmát gyakran keverik vagy együttértik a kettőt, fontosnak tartottam röviden kitérni az ifjúsági nyelv kutatására, fogalmára.

Végezetül a századfordulós debreceni diáknyelvről igyekeztem egy átfogó képet nyújtani. Sorra vettem a főbb témaköreit, szóalkotási módjait. Igazán talán a szótár az, ami szemlélteti a századforduló diáknyelvét.

A mai diáknyelvvvel összehasonlítva a századfordulós debreceni diáknyelvről elmondhatók a következők: szókinése a maihoz mérve szegényesebbnek mondható. Jóval kevesebb argó elemet és trágár kifejezést tartalmaz. Kedveli az *-i* kicsinyítő képzőt, akárcsak a mai diáknyelv. Igen erős az idegen nyelvi hatás, főként a latin nyelv a meghatározó, a német nyelv esetében megemlíthetjük, hogy a szavakat magyar képzőkkel látja el. Feltűnő jelenség, hogy sem a tantárgyaknak, sem a tanároknak nincs diáknyelvi nevük. A nevezetes helyek megnevezésére sem találunk kifejezéseket, egyedül a *sacrosanctum* 'titkos hely' jelentésű szó ismeretes, valamint a *coetus*-ok vannak elnevezve.

Úgy gondolom munkám talán azért is hasznos lehet, mert a diáknyelvi kutatások jórészt csak a jelenre korlátozódnak, ezen szakdolgozat pedig a századfordulón használt diáknyelvet mutatja be.

13. Tájékoztató a szótár használatához

A szótár anyagát DOBOS KÁROLY, JÓKAI MÓR, MÓRICZ ZSIGMOND, KÁLNÁSI ÁRPÁD műveiből BARCZA JÓZSEF, H. FEKETE PÉTER, OLÁH GÁBOR, S. SZABÓ JÓZSEF tanulmányaiból, és a *Tanulók Lapjából* gyűjtöttem össze,

az értelmezéshez *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*-t, a *Latin–magyar szótár*-t és a *Magyar értelmező kéziszótár*-t használtam.

A szótár fő funkciója a szavak és kifejezések jelentésének, jelentésárnyalatainak leírása, értelmezése. A szójegyzék csak a debreceni diáknyelv szavait tartalmazza.

A szótár felépítésében a szlengszótárak irányvonalát követem: a szócikkek ábécé sorrendben követik egymást.

A szócikk felépítése a következő:

- címszó: félkövérrel kiemelve
- szófaj megjelölés
- előfordulás évszáma
- archív forma
- előfordulás helye
- stílusérték megjelölése: dőltsel
- a szó jelentése
- a szögletes zárójelben etimológiai ismertetést olvashatunk
- némelyik szónál zárójelben kiegészítés található a jelentéshez, a számok a különböző jelentések megkülönböztetésére szolgálnak.
- a címszó szinonimái félkövérrel
- a nem teljesen azonos, de valamennyire hasonló jelentésű szavaknál jelzek az összevetés lehetőségéről

A rövidítések a következők:

ált   általános

ang. angol
baj. bajor
baj- osztr. bajor- osztrák
cig. cigány
durva durva, bántóan közönséges
é-ol. észak-olasz
felsz felszólítás
fn főnév
gúny gúnyos, gunyoros
hsz határozószó
kif kifejezés
közm közmondás
lat. latin
megsz megszólítás
mn melléknév
msz mondatszó
ném. német
oszm.-tör. oszmán- török
ótör. ótörök
szerb-horv. szerb- horvát
szl. szláv
tn ige tárgyatlan ige
tör. török
ts ige tárgyas ige
tréf tréfás
v. vagy
Vö. vedd össze
Barcz. Barcza József
Dob. Dobos Károly
H. F. H. Fekete Péter
Jók. Jókai Mór
Kál. Kálnási Árpád

Mór. Móricz Zsigmond

Ol. Oláh Gábor

S.Sz. S. Szabó József

TL. Tanulók Lapja

A szótárban használt jelek:

[ ] az etimológiát foglalja magában

< az etimológiában az átvétel irányát jelöli

( ) az előfordulás helye valamely műben

14. A 19–20. század fordulójának debreceni diáknyelvi szótára

A, Á

ablakóra fn 1920: *ablak óra* (Mór. 198), 2005: *ablakóra* (Kál. 22). *tréf* Lyukasóra [Feltehetőleg az ablakon keresztül nézelődtek lyukasóra alatt a diákok].

abszurdum fn 1872: *absurdum* (Jók. 8), 1898: *abszurdum* (Dob. 26), 1940: *absurdum* (S.Sz. 47) *gúny* Töltött káposzta [Ritkaság volt a diákok körében ez az étel, ezért használták rá a 'képtelenség' jelentésű latin *absurdum* szót. Az *absurdum* a <lat. *absurdus* 'rossz v. fonák hangzású', 'össze nem illő', 'képtelen', 'ésszerűtlen', 'ízléstelen', 'kellemetlenül hangzó', 'értelmetlen' szóból származik] — **nunquam**.

ácsi fn 1896: *ácsi* (Barcz. 505), 1906: *ácsi* (Ol. 43) *tréf* Állj meg, csend legyen! [< cig. eredetű *āci* 'hagyd abba!', megállj!] — **csitt, kudarc nyé, kuss, ne ugass kérlek, nímújj meg**.

adarma msz 1872: *ad arma* (Jók. 7, 8), 1898: *adarma* (Dob. 26). *ált* Fegyver(be)! (a diáktúzóltóság jelszava volt) [<lat. (*ad arma*) 'Fegyverre!'].

akadémia fn 1940: *akadémia* (S.Sz. 47) *ált* A Kollégium főiskolai tanszaka [<lat. *Academia* 'Platón filozófiai iskolája'].

akadémika fn 1944: *akadémika* S. Sz. 47) *tréf* Zsír nélküli tészta [Olyan száraz volt a tészta, hogy megakadt a diákok torkán, innen jön az *akadémia* kifejezés].

akademika-promóció fn 1872: *akademika promóció*: (Jók. 7, 33) *tréf* Az a tevékenység, amelynek eredményeképpen, ha valaki sokat tanult elmehetett falura tanítani, aztán megint visszajött, s újrakezdte a tanulást [<lat. *promotico* 'előléptetés', 'kinevezés'].

alma mater fn 1872: *alma mater* (Jók. 25), 1896: *alma mater* (Barcz. 504), 1898: *alma mater* (Dob. 26) *tréf* Kollégium [*lat. alma mater* 'tápláló anya'] Vö. **konviktus, schola**.

ánzágol ts ige 1898: *ánzágolni* (Dob. 27) *tréf* Füllent (A biliárd játéknál előre megmondani karambol eredményét tripla v. quart) [*ném. ansagen* 'bejelent', 'bemond'].]

aparitor fn 2005: *aparitor* (Kál. 40) *tréf* A reggeli ébresztést végző felsős diák [*lat. apparitor* 'hivatalnok', 'állami szolga'].

apaxabo fn 1940: *apaxabo* (S.Sz. 47) *tréf* Véres hurka, a diák hazulról kapott elemőzsiája [*lat. apaxabo* 'hurka'] Vö. **létum nuncium, pakk, provizió**.

bacchuria fn 1898: *bacchuria* (Dob. 27) *tréf* Gallysátor (itt tartózkodott a Bacchus a majálisok ideje alatt és itt őrizték a boroshordót) [*lat. Bacchus* 'a bor istene szóból].]

Bacchus fn 1872: *Bacchus* (Jók. 22, 184), 1898: *Bacchus* (Dob. 27) *tréf*

aprószeres kölyök fn 1896: *aprószeres kölyök* (Barcz. 504), 1898: *aprószeres kölyök* (Dob. 27) *gúny* Fialat diák.

aranycsésze fn 1896: *aranycsésze* (Barcz. 504) 1906: *aranycsésze* (Ol. 42) *tréf* Rossz hírű ház, bordély — **kupi, nájgebájde, szülei ház**.

áronlé fn 1896: *Áronlé* (Barcz. 455) 1898: *Áronlé* (Dob. 27), 1906: *Áronlé* (Ol. 42) *tréf* Pálinka [Áron Manó zsidó szeszkereskedő volt Debrecenben, feltehetőleg róla kapta az elnevezést] — **gugyi, itóka, zsidó fürdő**.

asztalfőnök fn 2005: *asztalfőnök* (Kál. 48) *tréf* Az étkezés rendjéért felelős diák [Ő volt, aki felügyelte, hogy az asztalnál rend legyen].]

B

Bormérő a majálisokon (általában egy okos diákfiú töltötte be ezt a tisztséget) [*lat. Bacchus* 'a bor istene'].

bagoly fn 1872: *bagoly* (Jók. 6), 1896: *bagoly* (Dob. 28), 1906: *bagoj* (Ol. 43) *gúny* Kis diák, fiatal (ismeretlen eredetű, a VII. osztályos

tanuló megnevezésére is használták) — **csikó, gólya, kóce, vércse.**

bagolytojás fn 1898: *bagolytojás* (Dob. 28) *gúny* VI. osztályos tanuló.

bagó fn 1898: *bagó* (Dob. 28) *gúny* I. éves református teológushallgató [szóhasadás eredménye: a bagoly rövidített alakja].

ballábbal lépett le a vacokról kif 1896: *ballábbal lépett le a vacokról* (Barcz. 503) *tréf* Rossz kedve van.

baltás fn 1872: *baltás* (Jók. 8, 9), 1898: *baltás* (Dob. 29) *tréf* Joghallgató álneve [a balta s képzős válozata, mely a <tör. *baltu* szóból származik, de vitatott az etimológiája. A magyarban a Baltha kun embert jelölt — **jurátus, kutyafülű.**

bánatszalasztó fn 1898: *bánatszalasztó* (Dob. 29), 1906: *bánatszalasztó* (Ol. 42) *tréf* A bor tréfás elnevezése [Jó kedvre derít, ezért kapta ezt az elnevezést] — **ne rángass.**

banda fn 1872: *banda* (Jók. 229), 1898: *banda* (Dob. 29) *tréf* Zenekar [nemzetközi jövevényszó, <ang. *band* 'csapat', 'banda', 'klikk'.

baszúta mn 1896: *baszuta* (Barcz. 456), 1898: *baszúta* (Dob. 29), 1906: *baszuta* (Ol. 42) *gúny* Ostoba, bolondos

— **bivalyborjú, félkotyó, habókos, hiányzik egy kerék v. küllő, híg velejű, hübnere van, lóg egy deszkája, mafla, nincs ki négy sarokra.**

beasszekurál ts ige 1898: *beasszekurál* (Dob. 29) *tréf* Elégtelenre felel — **bebiztosít, begatyáz, belő, belú, beszekundázik.**

bebiztosít ts ige 1898: *bebiztosítani* (Dob. 29) *gúny* Elégtelenre felel; **beasszekurál.**

becsíp ts ige 1896: *becsíp* (Barcz. 455) 1906: *becsíp* (Ol. 42) *tréf* Leissza magát — **bedörrent, bedurrant, befütyül, behajít, beköp, berúg, beszeszel, betör, felhajt a garatra, földig lenyeste magát, lenyesi magát, leszívja magát, leszopja magát, totaliter oda van.**

bedörrent ts ige 1896: *bedörrent* (Barcz. 455) 1898: *bedörrent* (Dob. 30), 1906: *bedörrent* (Ol. 42) *tréf* Részeg lesz; **becsíp.**

bedurrant ts ige 1898: *bedurrant* (Dob. 30) *tréf* Berúg; **becsíp.**

befütyül ts ige 1898: *befütyülni* (Dob. 30) *tréf* Berúg; **becsíp.**

begatyáz ts ige 1896: *begatyáz* (Barcz. 504), 1906: *begatyáz* (Ol. 42) *tréf* Elégtelenre felel; **beasszekurál.**

behajít ts ige 1896: *behajít* (Barcz. 455), 1898: *behajítani* (Dob. 30), 1906: *behajít* (Ol. 42) *tréf* Lerészegedik; **becsíp.**

beköp ts ige 1896: *beköp* (Barcz. 455), 1898: *beköpni* (Dob. 30), 1906: *beköp* (Ol. 42) *tréf* Lerészegedik; **becsíp.**

belebőszül tn ige 1898: *belebőszülni* (Dob. 30) *tréf* Beleszeret — **belegabalyodik.**

belegabalyodik tn ige 1898: *belegabalyodni* (Dob. 30) *tréf* Beleszeret — **belebőszül.**

beleválasztott tn ige 1898: *beleválasztott* (Dob. 31) *tréf* Rosszul eligált [A helységeknek a legátusok közt való kijelölésénél rosszul választott].

belő ts ige 1896: *be-lű* (Barcz. 504), 1906: *belű* (Ol. 42), 2005: *belő* (Kál. 75) *tréf* Elégtelenre felel, egyest kap; **beasszekurál.**

belű Ld. **belő.**

Bergengócia fn 1872: *Bergengócia* (Jók. 6, 270), 1940: *Bergengócia* (S.Sz. 48) *tréf* Minden olyan falu, ahol a supplicans (adománygyűjtő) diák nem kapott dáciát (adományt).

berúg: tn ige 1896: *berug* (Barcz. 455), 1906: *berug* (Ol. 42) *tréf* Leissza magát [összetett szó, lerészegedést kifejező igékben gyakori a be igekötő] — **becsíp.**

beszekundázik ts ige 1896: *beszekundázott vóna* (Barcz. 504), 1906: *beszekundázik* (Ol. 42) 1920: *beszekundázik* (Mór. 271) *tréf* Egyesre felel [<lat. *secunda* 'szerencse, kedvező sors' szóból] — **beasszekurál.**

beszekundázott úgy, hogy hat ökör se húzza ki kif 1906: *beszekundázott úgy, hogy hat ökör se húzza ki* (Ol. 42) *tréf* Elégtelenre felelt; **beasszekurál.**

beszeszel ts ige 1898: *beszeszelni* (Dob. 32) *tréf*, Inni; **becsíp.**

betör tn ige 1898: *betörni* (Dob. 32) *tréf* Berúg; **becsíp.**

betűcsömör fn 1872: *betűcsömör* (Jók. 412), 1898: *betűcsömör* (Dob. 32) *tréf*, Diákbetegség, az az állapot, amikor a diák nem tud tanulni, egy időre megutálja a betűket.

bikk fn 1896: *bikk* (Barcz. 504), 1898: *bikk* (Dob. 32) *tréf* Forint. — **bógó, bükk, lengő.**

bili fn 1898: *bili* (Dob. 32) *tréf* Biliárd [A biliárd kicsinyítőképzős alakja].

birkanyírás fn 1970: *birkanyírás* (Mór. 35) *tréf* Hajvágás.

bivalyborjú fn 1896: *bivalybornyu* (Barcz. 456), 1898: *bivajborjú* (Dob. 32), 1906: *bivalybornyú* (Ol. 42) *gúny* Féleszü, bolondos; **baszúta**.

borközi állás fn 1898: *borközi állás* (Dob. 33) 1906: *borközi állásban van* (Ol. 42) *tréf*, Félrészegség, boros állapot.

botanizál ts ige 1872: *botanizálni* (Jók. 6, 8) *tréf* Fűveket keresni. 1896: *botanizálni* (Barcz. 504) *tréf* Gyümölcsöt lopni 1898: *botanizálni* (Dob. 33) *tréf* Gyümölcsöt lopni 1906: *botanizálni* (Ol. 43) *tréf* Gyümölcsöt lopni 1940: *botanizálás* (S.Sz. 48) Növénygyűjtés, de így nevezték a csapszéki borvirágszedést, azaz a mulatást és a baromficsenést is [nemzetközi jövevényszó <lat. *botanica* 'növényekkel foglalkozó tudomány'].

böde fn 1898: *böde* (Dob. 33) *tréf* Pedellus.

bőgő fn 1906: *bőgő* (Ol. 33) *tréf* Forint. 1896: *bőgő* (Barcz. 504) *tréf* Forint. 1898: *bőgő* (Dob. 33) *tréf* Forint; **bikk**. 1898: *bőgő* (Dob. 33) *tréf* Diák megszólítására használt szó — **deák**, **scholaris**.

bőgőtakaró fn 1872: *bőgőtakaró* (Jók. 6,7), 1898: *bőgőtakaró* (Dob. 33) 1940: *bőgőtakaró* (S.Sz. 48) *tréf* Bő köpeny, amely alatt bármit el lehetett csenni — **csurapé**, **ebenlógó**, **felleghajtó**, **kacagány**, **kaftán**, **krispin**, **lebernyeg**, **malaclopó**, **rőfögő**, **röhögő**.

böskézik ts ige 1906: *böskézni* (Ol. 43) *tréf* Az utcán lányokra vadászni.

brugó fn, 1953: *brugós* (H.F. 148) *tréf* Nagybőgőn játszó [hangutánzó szó].

brúgó fn 1898: *brugó* (Dob. 33), 1920: *brúgó* (Mór. 24), 2005: *brúgó* (Kál. 105) *tréf* Barna v. félbarna diákkenyér [A kollégium konkviktusában étkező diákok az ebédhez és vacsorához kapták ezt a pékcipót] Vö. **burcli**, **piko**, **szaty** 1953: *brugó* (H.F. 148) A zenekari nagybőgő neve.

bujj be felsz 1896: *bujj be* (Barcz. 456), 1898: *bujjbe* (Dob. 34) *tréf* A diákkamarák szabadja — **dugd be a kiped**, **herein**, **hújj be**.

burcli fn 1898: *burcli* (Dob. 34) *tréf* Zsemle, kenyér Vö. **brúgó**, **piko**, **szaty**.

bükk fn 1906: *bükk* (Ol. 43) *tréf* Forint [jövevényszó, ismeretlen forrás]; **bikk**.

C, Cs

cibál fn 1872: *cibál* (Jók. 8) *tréf* Egy falu népe az ifjú tudósnak babot, lencsét, répát küldöz utána a főiskolába, hogy az a faluja becsületéért híres emberré képezze magát [*<lat. cibus 'étel'*].

cibálás tn ige 1872: *cibálás* (Jók. 7), 1940: *cibálás* (S.Sz. 48) *tréf* Hazulról küldött mindenféle jó eledelben való részesedés [*<lat. cibus 'élelem', 'táplálék'*].

cibere fn 1896: *cibere* (Barcz. 504), 1898: *cibere* (Dob. 35), 1940: *cibere* (S.Sz. 48) *tréf* 1. II. prím a kántusban (prím: két azonos magasságú hang hangköze, kántus: diákénekkar, a ciberéhez hasonló a II. tenor hangja is), 2. korpáléből készült böjti savanyú leves [vitatott eredetű].

Ciceró fn 1898: *Ciceró* (Dob. 35) *gúny* A kollégiumi felügyelő gúnyneve. [Ciceró kr. e. 106–43 egy politikus, szónok volt az ókori Rómában — **gazda**.

cigáró fn 1920: *cigáró* (Mór. 23) *tréf* A cigaretta tréfás megnevezése — **cigi**. Vö. **cigizni**.

cigi fn 1898: *cigi* (Dob. 35) *tréf* A cigaretta tréfás elnevezése (a cigaretta kicsinyítő képzős alakja) — **cigáró**.

cigizni tn ige 1898: *cigizni* (Dob. 35) *tréf* Cigaretttárazni Vö. **cigáró**, **cigi**.

cigóriás pótlék fn 1898: *cigóriás pótlék* (Dob. 35) *gúny* A görög nyelvet nem tanuló diákok, vagyis ahelyett valamilyen pótló tárgyat tanulók — **pótlék**.

civa fn 1872: *civa* (Jók. 7, 35) *tréf* Polgárnő [*<lat. cīvis 'polgár'*]

congest fn 1944: *congest* (S.Sz. 48) *tréf* Diákoktól gyűjtött alamizsnagabona- és bor [*<lat. congerō 'összehord', 'összeállít'*].

corpus delicti fn 1896: *corpus delicti* (Barcz. 505), 1906: *corpus delicti* (Ol. 43) *tréf* Bot [*<lat. corpus delicti 'bűnjel'*].

cótus 1896: *coetus* (Barcz. 455), 1898: *cótus* (Dob. 35), 1920: *coetus* (Mór. 5) 1953: *coetus* (H.F. 148), 2005: *cétus* (Kál. 114) fn *tréf* Az egy szobába tartozók csoportja valamint a szoba megnevezése. [*<lat. coetus 'összejövetel', 'találkozás', 'gyűlés', 'társaság' 5–12 személyes lakószoba*

volt, a diákok itt töltötték egész napjukat a szobafőnök felügyelete mellett, különféle neveket adtak neki: Békés, Concordia, Dácia, Eliseum, Hungaria, Grand Hotel, Pannonia].

cuki fn 1898: *cuki* (Dob. 36) *tréf* Cukrászda [a cukrászda kicsinyítőképzős alakja].

cula fn 1944 *cula* (S.Sz. 48) *gúny* A kollégiumi csengő gúnyneve [bizonytalan eredetű. Talán hangutánzó szó. A curha, curhó cucolék, ringyó, szajha, batyu szavakból származhat. Eredetileg egy zsák, de a népnyelv így gúnyolta a korhely=iszákos férfit és a rossz nőszemélyt is].

csajbókos mn 1896: *csajbókos* (Barcz. 455), 1898: *csajbókos* (Dob. 36), 1906: *csajbókos* (Ol. 42) *gúny* Félbolond — **herélt kakas, tépett papagáj.**

csaklizik ts ige 1898: *csaklizni* (Dob. 36) *tréf* Elcserélni a dolgozatot, lelopni [*<ném. schachteln* 'beskatulyáz']

csapszéki borvirágszedés kif 1940: *csapszéki borvirágszedés* (S.Sz. 48) *tréf* Mulatás — **kan muri, lump, muri, ricsaj.**

csavargó fn 1896: *csavargó* (Ol. 457), 1906: *csavargó* (Ol. 42) *tréf* Gúnynév — **tekergő.**

csikó fn 2005: *csikó* (Kál. 135) *gúny* Elsős kisdíák; **bagoly.**

csimbók fn 1898: *csimbók* (Dob. 37) *gúny* Alsóbb osztályú gimnáziumi tanuló v. kistermetű tanuló.

csípte fogta fn 1898: *csípte fogta* (Dob. 37) *tréf* Az a diák, aki nem jó helyet kapott az elekción' [*elekcio*: egyes helyek kijelölése az ünnepekre a legatus diákoknak, *legatus*: követ].

csiriz fn 1896: *csiriz* (Barcz. 504), 1898: *csiriz* (Dob. 37), 1920: *csiriz* (Mór. 43) *gúny* Tejbekása [feltehetőleg *<oszm.- tör. çiriş* 'cipész ragasztószere' szóból].

csirkefogó fn 1896: *csirkefogó* (Barcz. 457), 1906: *csirkefogó* (Ol. 42) *tréf* Rendőr — **Málé János, tütü.**

csitt fn 1872: *csitt* (Jók. 10, 354) *tréf* Legyünk némák! [indulatszó, összefügg az 'ácsi' 'pszt' 'csend' stb. indulatszavakkal; **ácsi.**

csizmatalp fn 1898: *csizmatalp* (Dob. 38) *gúny* Zsír nélküli pecsenye, száraz hús [Olyan kemény, mint a csizma talpa].

csókaorrú kalap fn 1872: *csókaorrú sabbesztekli* (Jók. 285) *tréf* Háromszögletű kalap — **sábesztekli**.

csóri vajda fn 1896: *csóri vajda* (Barcz. 457), 1898: *Csóri vajda* (Dob. 38), 1906: *Csóri vajda* (Ol. 42) *gúny* Barna arcbőrű diák, cigányképű [Arany János *Nagyidai cigányok* című művéből].

dárdás fn 1872: *dárdás* (Jók. 6, 8, 20, 24, 34, 312), 1898: *dárdás* (Dob. 38), 1920: *dárdás* (Mór. 44), 1953: *dárdás* (H.F. 148), 2005: *dárdás* (Kál. 154) *gúny* A kollégium gimnáziumi tagozata alsó osztályaiba járó szegény diák v. kicsi tanuló, aki a bentlakó nagyobb diákok szobáit takarította, vizet hordott, vagy fűtött [A szolgálatért ingyenes lakhatást és étkezést kapott, az elnevezés onnan maradt meg, hogy régen az alma matert dárdával őrizték].

deák fn 2005: *deák* (Kál. 155) *tréf* Diák — **bógó, scholaris**.

deákpipa fn 2005: *deákpipa* (Kál. 155) *tréf* Diákok kedvelt pipája Vö. **longissima**.

csurapé fn 1896: *csurapé* (Barcz. 503), 1898: *csurapé* (Dob. 38), 1906: *csurapé* (Ol. 42) *tréf* Téli kabát [bizonytalan eredetű, feltehetőleg <szerb.- horv. *čarapa* 'harisnya']; **bógótakaró**.

D

debreceni szemmel néz kif 1872: *debreceni szem* (Jók. 10), 1898: *debreceni szemmel néz* (Dob. 39) *tréf* Valaki nem akar ránézni arra, akire haragszik, mert azáltal, hogy ezt megtenné, még nagyobb haragra lobbanna.

de sok ökrömbe kerültél te marha közm 1896: *de sok ökrömbe kerültél te marha* (Barcz. 504), 1906: *de sok ökrömbe kerültél te marha* (Ol. 43) *tréf* Az édesapák ezzel fogadták a kollégiumból hazatérő rossz tanuló gyerekeiket.

diligencia fn 1970: *diligencia* (Mór. 21) *tréf* Szorgalmi időszak.

díszbizonyítvány fn 1920:
díszbizonyítvány (Mór. 135) *tréf*
Valamilyen tárgyból jó eredményt elérő
diák kapja.

dísznemberség fn 1898:
disznemberség (Dob. 40) *gúny*
Disznóemberség összevonása.

dögönbógó fn 1898: *dögönbógó*
(Dob. 40), 1940: *dögönbógó* (S.Sz. 48),
2005: *dögönbógó* (Kál. 167) *gúny*
Halott felett éneklő diák, később prepa

gúnyneve [A prepák feladata volt, hogy
énekeljenek a halott felett].

dugd be a kiped felsz 1896: *dugd be*
a kiped (Barcz. 456), 1906: *dugg be a*
kiped (Ol. 43) *tréf* Gyere be!; **bujj be.**

E, É

ebenlógó fn 1896: *ebenlógó* (Barcz.
503), 1898: *ebenlógó* (Dob. 41), 1906:
ebenlógó (Ol. 42) *tréf* Kabát, a felöltő
tréfás neve; **bögőtakaró.**

eleblábal tn ige 1896: *eleblábal*
(Barcz. 457), 1898: *eleblábal* (Dob. 41)
tréf Elmenekül **eleblábol, ellantol,**
ellaufol, nyúllá válik.

eleblábol Ld. eleblábal.

electionalis csikóbőrös kulacs fn
1896: *electionalis csikóbőrös kulacs*
(Barcz. 455) *tréf* 10 icce bor tartására
szolgáló kulacs [icce: régi űrmérték, 1
icce=0,84 liter].

elekció fn 1872: *elekció* (Jók. 6, 7, 8,
33), 1896: *electio* (Barcz. 455) *tréf*
Válogatás a legációban.

elemózsia fn 1872: *elemozsyna* (Jók.
6, 7, 35), 1898: *elemosyna* (Dob. 41),
1970: *elemózsia* (Mór. 30) *tréf* Élelem
[<lat. *elemosyna* 'részvét', 'könyörület,
'támogatás'].]

eligál ts ige 1898: *eligálni* (Dob. 41)
tréf Helyeket választani.

ellantol ts ige 1896: *ellantol* (Barcz.
457), 1906: *ellantol* (Ol. 42) *tréf*
Megugrik a bor mellől **ellaufol,**
eleblábal, eleblábol, nyúllá válik.

ellaufol tn ige 1898: *ellaufol* (Dob. 42) *tréf* Eloson. [<ném. *laufen* 'futni'];
eleblábal.

emeletes számár fn 1906: *emeletes számár* (Ol. 42) *gúny* Buta.

emlegetik a verebek a lúszaron kif 1906: *emlegetik a verebek a lúszaron* (Ol. 43) *tréf* Amikor valaki csuklik.

esküdt diák fn 1898: *esküdt diák* (Dob. 42) *tréf* A bentlakó diákok felügyelője, aki úgymond felesküdt a hivatalra.

evangélium fn 1940: *evangelium* (S.Sz. 48) *tréf* Nagyobb összegű pénzeslevél [<lat. *euangelium* 'Jézus életét tartalmazó négy új szövetségi könyv' egyike.

fanyüvő fn 1896: *fanyüvő* (Barcz. 457), 1898: *fanyüvő* (Dob. 43), 1906: *fanyüvő* (Ol. 42), 2005: *fanyüvő* (Kál. 224) *gúny* Cingár, sovány diák —
nyúlgerinc.

felfenekel ts ige, 1898: *felfenekelni* (Dob. 43) *tréf*, Valamilyen ünnep alkalmakor valakit az asztalra fektetni

excitator: fn 1898: *excitator* (Dob. 42) *tréf* Bíró-féle, pl. a dárdások felett [<lat. *excito* 'kihajt', 'felver', 'felriaszt', 'felébreszt']].

extra blatt mn 1896: *extra blatt* (Barcz. 456), 1906: *eksztrablatt* (Ol. 42) *tréf* Jó alak (Mai szóval: jófej) [<ném. *extra* 'rendkívüli', 'különleges'] — **jó blatt, jó firma jó pipa, pipa.**

F

és jól megrakni [a megrakás=megverés]
Vö. **megdögönyöz, luftra húzni.**

felhajt a garatra kif 1896: *felhajt a garatra* (Barcz. 455), 1906: *felhajt a garatra* (Ol. 42) *tréf* Leissza magát;
becsíp.

felleghajtó fn 1872: *felleghajtó* (Jók. 6, 7, 17, 51), 1896: *felleghajtó* (Barcz. 503), 1898: *felleghajtó* (Dob. 43), 1906:

felleghajtó (Ol. 42) *tréf* Felöltő, kabát (felöltő: félig szekunda vagyis $\frac{3}{4}$); **bőgőtakaró.**

ferde farú kif 1896: *ferde farú* (Barcz. 456), 1906: *ferde faru* (Ol. 42) *gúny* Az, aki nem tud könnyedén lépni — Vö. **kétfallábú.**

ferde fenekű Ld. **ferde farú.**

fertáj fn 1896: *fertáj* (Barcz. 503), 1898: *fertáj* (Dob. 43) *tréf* Negyedórás szünet órák közben [*ném. vierteil* 'negyedrészt'] Vö. **órák közben, tajték, tízperc.**

ferula fn 1940: *ferula* (S.Sz. 48) *tréf* Fenyítőpálca valamint egy nyakba akasztott szégyentábla [*lat. ferula* 'nád-pálca', 'vessző', 'bot'. A kollégiumban latinul volt szabad beszélni, annak kellett hordania ezt a táblát, aki magyarul beszélt].

félbolond mn 1896: *félbolond* (Barcz. 456), 1906: *félbolond* (Ol. 42) *gúny* Butácska.

félkotyó mn 1896: *félkotyó* (Barcz. 456), 1898: *félkotyó* (Dob. 43), 1906: *félkotyó* (Ol. 42) *gúny* Féleszű, vízesű, ostoba; **baszúta.**

finak fn 1872: *finak* (Jók. 10), 1898: *finak* (Dob. 44) *tréf* Kis pohár [Bizonytalan eredetű. A *fiú~fi* szóból jöhetett létre a -nak kicsinyítő bokorral].

florilegium fn 1940: *florilegium* (S.Sz. 48) *tréf* A kollégiumi diáksereg — **Pallas tábora.**

földig lenyeste magát kif 1906: *földig lenyeste magát* (Ol. 42) *tréf* Leitta magát; **becsíp.**

fugál ts ige 1898: *fugál, fugálni* (Dob. 46) *tréf* Órát elbliccel, előadásról elmarad [*fuga* nemzetközi jövevényszó] — **megspeccen, paklizik.**

futrás fn 1898: *futrás, futrás* (Dob. 46) *tréf* Csikó, fordítás [*ném. Futter* 'takarmány'].

G, Gy

gazda fn 1898: *gazda* (Dob. 46) *tréf* Kollégiumi felügyelő [szl. *gospoda*

'szállásadó ház', 'vendégfogadó' — **Ciceró.**

gerundium fn 1872: *gerundium* (Jók. 7, 8), 1896: *gerundium* (Barcz. 503), 1898: *gerundium* (Dob. 46), 1920: *gerundium* (Mór. 6) *tréf* Furkós bot, fütükös [*lat. gerundium* 'határozói igenév'].

gólya fn 1940: *gólya* (S.Sz. 48) *tréf* A novitius diák neve [bizonytalan eredetű]; **bagoly**.

göde fn 1898: *göde* (Dob. 47) *tréf* Elemi iskolás.

grapsa fn 1872: *grapsa* (Jók. 6, 8) *tréf* Professzor — **vín kani**.

guba fn 1898: *guba* (TL. 766) *tréf* Virgács [Hangfestő szó].

gubódiák fn 1940: *gubódiák* (S.Sz. 48) *tréf* Versfáragó.

gugyi fn 1872: *gugyi* (Jók. 6, 8), 1896: *gugyi* (Barcz. 455), 1906: *gugyi* (Ol. 42), 1920: *gugyi* (Mór. 37) *tréf* Pálinka, valamint a szeszes italok megnevezése; **Áronlé**.

gyantáz ts ige 1872: *gyantázni* (Jók. 8) *tréf* Inni (A torkot gyantázzák a borral).

gyertyapénz fn 1898: *gyertyapénz* (Dob. 48) *tréf* Világításra kapott pénz a kollégiumban.

H

habókos fn 1896: *habókos* (Barcz. 456) *tréf* Bolondos, szeszélyes, hóbortos; **baszúta**.

hálpaklacs fn 1872: *hálpaklacs* (Jók. 6, 8), 1898: *hálpaklacs* (Dob. 48) *tréf* Az, aki gyorsan beszél, összevissza hadar, s leharapja a szó végét [Hála a papnak, másvilágon is van kulacs rövidítéséből].

harmónia fn 1872: *harmónia* (Jók. 6, 8) *tréf* Éneklés megnevezése [*lat. harmonia* 'összhang'].

herein kif 1896: *herein* (Barcz. 456), 1906: *herájn* (Ol. 43) *tréf* Gyere be! [*ném. herein* 'befelé']; **bujj be**.

herélt kakas fn 1898: herélt kakas (Dob. 48), 1906: *herílt kokas* (Ol. 42) *gúny* Félbolond; **csajbókos**.

hiányzik egy kerék v. küllő kif 1896: *hiányzik egy kerék v. egy küllő* (Barcz. 457), 1906: *hiányzik egy kerék v. egy küllő* (Ol. 42) *gúny* Bolondos; **baszúta**.

hígvelejű fn 1896: *hígvelejű* (Barcz. 456), 1906: *hígvelejű* (Ol. 42) *gúny* Bolondos; **baszúta**.

hógulya fn 1898: *hógulya* (Dob. 48) *tréf* Hólabda hógolyóból.

Hogy vagy kani? kif 1896: *hogya vagy kani* (Barcz. 503), 1906: *Hogy vagy kani?* (Ol. 43) *tréf* Találkozásnál két diák így köszöntötte egymást [A válasz rá: „*Kanul, mint a nyúl*”].

ibolyamártás fn 1898: *Ibolyamártás* (Dob. 48) *tréf* Vöröshagymamártás [<lat *viola* szóból].

ídes úr fn 1896: *ídes úr* (Barcz. 504), 1898: *ídes úr* (Dob. 48), 1906: *ídes úr* (Ol. 43) *gúny* Gúnyos megszólítás [ídes=édes].

illuminált állapotban van kif 1896: *illuminált állapotba* (Barcz. 456), 1906: *illuminált állapotban van* (Ol. 42) *tréf*,

hújj be kif 1906: *hújj be* (Ol. 43) *tréf* Gyere be [Így kiáltott a diák, ha kopogtak a cétus ajtaján]; **bujj be**.

humanissime fn 1872: *humanissime* (Jók. 6, 7, 8, 9 stb.) *tréf* Felsőbb osztályos tanuló.

hübnere van kif 1896: *hübnere van* (Barcz. 457), 1898: *hübnere van* (Dob. 48), 1906: *hübnere van* (Ol. 42) *tréf* Nem ép az elméje, bolondos; **baszúta**.

hüpe mn 1898: *hüpe* (Dob. 48) *gúny* Bamba, hülye.

I, Í

Boros állapotban van [<lat. *illuminal* 'kivilágít'].

impasz fn 1898: *impasz* (Dob. 48) *tréf*, Olyan kérdések, melyekről nem gondolta volna a vizsgázó, hogy felelni fog belőlük.

itóka fn 1896: *itóka* (Barcz. 455), 1906: *itóka* (Ol. 42) *tréf* Pálinka; **Áronlé**.

J

jelentő fn 2005: *jelentő* (Kál. 392) *tréf* A felügyelő tanárnak a szoba rendjéről jelentő diák.

jó blatt mn 1896: *jó blatt* (Barcz. 456), 1906: *jó blatt* (Ol. 42) *tréf* Jó alak; **extrablatt**.

jó felfogása van kif 1896: *jó felfogása van* (Barcz. 457), 1906: *jó felfogása van* (Ol. 42) *kedv* Arra a lányra mondták, aki kecsesen fogta a ruháját.

jó firma mn 1896: *jó firma* (Barcz. 456), 1906: *jó firma* (Ol. 42) *tréf* Jó alak; **extrablatt**.

jó maszk mn 1896: *jó maszk* (Barcz. 456), 1898: *jó maszk* (Dob. 49), 1906: *jó maszk* (Ol. 42) *tréf* Tetszetős diákarc — **jó maszkve, jó pofa**.

jó maszkve Ld. **jó maszk**.

jó modora van kif 1896: 1906: *jó tapintata van* (Ol. 42) *kedv* Formás, gömbölyded lányra mondták — **jó vágású leány**.

jó pipa mn 1896: *jó pipa* (Barcz. 456), 1906: *jó pipa* (Ol. 42) *tréf* Jó alak; **extrablatt**.

jó pofa mn 1896: *jó pofa* (Barcz. 456), 1898: *jó pofa* (Dob. 49), 1906: *jó pofa* (Ol. 42) *tréf* Tetszetős diákarc, jó alak; **jó maszk**.

jó tajték mn 1896: *jó tajték* (Barcz. 457), 1898: *jó tajték* (Dob. 49) *tréf* Mulatós diák — **selmeci**.

jó tapintata van Ld. **jó modora van**.

jó vágású leány kif 1896: *jó vágású kis leány* (Barcz. 457), 1898: *jó vágású leány* (Dob. 49), 1906: *jó vágású kis leány* (Ol. 42) *kedv* Formás és gömbölyded — **jó modora van, jó tapintata van**.

juhászkapocs fn 1906: *juhászkapocs* (Ol. 43) *tréf* Játékfajta: tenyérrrel rávágta a combra és erősen összemarkolták a húst.

jurátus fn 1872: *jurátus* (Jók. 7, 20, 23 stb.) *tréf* Joghallgató [*lat. iūrātus* 'esküdt' szóból]; **baltás**.

K

kacagány fn 1896: *kacagány* (Barcz. 503), 1898: *Kaczagány* (49), 1906: *kacagány* (42) *tréf* Felöltő, kabát; **bőgőtakaró**.

kaftán fn 1896: *kaftán* (Barcz. 503), 1906: *kaftán* (Ol. 42) *tréf* Kabát [*oszm.-tör. kaftan* 'díszruha']; **bőgőtakaró**.

kalefaktor fn 1872: *kalefaktor* (Jók. 6, 8) 1898: *kalefaktor* (Dob. 50) *gúny* Besúgó, aki a hallottakat beárulja a felsőbbségnek [*lat. cale factor* 'fűtő', 'iskolai fűtőszolga'. A *lat. calefacio* 'fűtő']].

kani fn 1898: *kani* (Dob. 50) *tréf* Megszólítás a diákok között a „te” helyett.

kan muri fn 1896: *kan muri* (Barcz. 455), 1898: *kan muri* (Dob. 50), 1906: *kan murit csapni* (Ol. 42) *tréf* Nagy lumpolás; **csapszéki borvirágszedés**.

kántus fn 1896: *kántus* (Barc. 504) *tréf* Ifjúsági énekkar [*lat. cantus* 'ének', 'éneklés'. A református kollégiumok diákjai a 16. század óta rendszeresen énekeltek nagyobb temetések, iskolai multságok

alkalmából. Az első szólamú kántus 1799-ben Debrecenben jött létre].

Kanul, mint a nyúl kif 1896: *kanul mint a nyúl* (Barcz. 503), 1906: *kanul mint a nyúl* (Ol. 43) *tréf* Válasz a „Hogy vagy kani?” kérdésre.

kapkod ts ige 1898: *kapkodni* (Dob. 50) *tréf* A diák, ha nem ad hitelt társa füllentésének, elkezdi a légy után kapkodni, ezzel fejezi ki, hogy érti a csíziót.

kápsál ts ige 1898: *kápsálni* (Dob. 51), 1920: *kápsálnak, kápsálás* (81, 82, 92), 1953: *kápsálás* (H.F. 157), 1970: *kápsál* (Mór. 131) 2005: *kápsál* (Kál. 412) *tréf* A kollégium részére könyöradományt gyűjteni, kéregetni [*lat. capsula* 'tartó', 'tok'. A diákok általában novemberben sorra járták a várost és ennivalót kéregettek].

kapta fn 1898: *kapta* (Dob. 51) *tréf* Elekciónál egy kiabálási forma, mellyel szentesítik az elfogadást.

kaszakapakerülő fn 1896: *kaszakapakerülő* (Barcz. 504), 1898: *kaszakapakerülő* (Dob. 51) *gúny* Diákszidalom.

kecses x úr kif 1896: *kecses X úr* (Barcz. 457), 1896: *kecses x úr* (Dob. 51), 1906: *kecses X. úr gúny* Tisztelt uram! [Gúnyos megszólítás].

két ballábú fn 1896: *két ballábú* (Barcz. 457), 1906: *két ballábú* (Ol. 42) *gúny* Ügyetlen járású Vö. **ferdefarú**.

khina jogász fn 1898: *khina jogász* (Dob. 52) *tréf* Tanítójelölt — **prepa, vadjogonc**.

kicsiny a rakás, nagyobbát kíván kif 1920: *kicsiny a rakás nagyobbát kíván* (Mór. 65), 1953: *Kicsiny a rakás nagyobbát kíván* (H.F. 158) *tréf* A diákok egyik szünetbeli szórakozása.

kicsíp egy szekundát v. bundát kif 1906: *kicsíp egy szekundát v. bundát* (Ol. 42) *tréf* Elégtelenre felel; **beasszekurál**.

kifogta a kípít kif 1896: *kifogta a kípít* (Barcz. 457), 1896: *kifogta a kípít* (Dob. 51), 1906: *kifogta a kípít* (Ol. 42) *gúny* Rossz ábrázatú [Csúnya arcú diákra mondták].

kifutás fn 1896: *kifutás* (Barcz. 455) *tréf* Tüzoltók gyakorlata a Nagyerdőn.

kimókáz ts ige 1920: *kimókázni* (Mór. 150) *tréf* Kicsúfol.

kinnlakók fn 1872: *kinnlakók* (Jók. 9) *tréf* A nem kollégiumban lakók.

kis ártatlan kif 1896: *kis ártatlan* (Barcz. 457), 1906: *kis ártatlan* (Ol. 42) *tréf* Gúnynev.

kis botos fn 1872: *kisbotos* (Jók. 7,8), 1896: *kis botos* (Barcz. 455), 1896: *kis botos* (Dob. 52), 1906: *kisbotos* (H.F. 157) *tréf* A diáktüzoltók vezére Vö. **nagybotos**.

kis hamis fn 1896: *kis hamis* (Barcz. 457), 1896: *kis hamis* (Dob. 52), 1906: *kis hamis* (Ol. 42), 1953: *kisbotos* (H.F. 157) *gúny* Szemtelenkedő, aki mást bolonddá akar tenni.

kis marha fn 1896: *kis marha* (Barcz. 457), 1896: *kis marha* (Dob. 52), 1906: *kis marha* (Ol. 42) *gúny* Naivabb diák.

klapancia fn 1940: *klapancia* (49) *tréf* Minden olyan rossz vers, amelyet viccből írtak a diákok.

klipitroklapatorium fn 1872: *klipitroklapatorium* (Jók. 6, 8), 1896: *klipitroklapatorium* (Dob. 52) *tréf* Kulacs [Hangutánzó szó, az iváskor hallható kotyogásra utal].

kócé fn 2005: *kóce* (Kál. 469) *gúny* Elsős [jövevényszó, a <lat. *confere* 'összehord', 'hozzájárul', 'összegez']; **bagoly**.

kokva fn 1970: *kokva* (Mór. 131) *tréf* Főzőasszony.

konferálás fn 1898: *konferálás* (Dob. 53) *tréf* A coetusnak valamilyen szükséges dologra összeadott pénz [*<lat. cōnferō* 'összehord', 'gyűjt', 'összead' Eredeti jelentése: tanácskozik].

kontraskríba fn 2005: *kontraskríba* (Kál. 478) *tréf* Adminisztrációs tevékenységeket végző diáktisztviselő.

konviktus fn 1920: *konviktus* (Mór. 18), 2005: *konviktus* (Kál. 478) *tréf* A diákokthoz és egyben a menza megnevezése. Vö. **alma mater, schola.**

kosta fn 1872: *kosta* (Jók. 6, 7) *tréf* A tanító görög elnevezése [*<lat. costa* 'borda', 'oldal'.

kosztkvártély fn 1920: *kosztkvártély* (Mór. 16), 2005: *kosztkvártély* (Kál. 485) *tréf* Elhelyezési mód, mely által a diák szállást és ellátást kap.

kotró fn 1896: *kotró* (Dob. 54), 1953: *kotró* (H.F. 157) *gúny* Tisztogató egyén a coetusba [Ritkán a dárdást is így nevezték, az viszont nem igaz, hogy a diákok hálósobáját septe].

közjóra világítani kif 1872: *közjóra világítani* (Jók. 8) *ált* Mindenki ihat belőle, aki az asztalnál ül.

krispin fn 1896: (Barcz. 503), 1906: (Ol. 42) *tréf* Kabát; **bőgőtakaró.**

kudarcs nye kif 1896: *kudarcs nye* (Barcz. 505), 1896: *kudarcs nye* (Dob. 54), 1906: *kudarcs nye* (Ol. 43) *tréf* Hallgass; **ácsi.**

kukorékol tn ige 1898: *kukorékolni* (Dob. 54) *tréf* Beszélni [A kakas hangjára utal].

kulina fn 1896: *kulina* (Dob. 54), 1920: *kulina* (Mór. 39) *tréf* Kályhalyuk a kívülről fűtő kályhánál [*<lat. culina* 'konyha', 'étel'].

kunérkodik tn ige 1896: *kunérkodni* (Barcz. 457), 1906: *kunérkodni* (Ol. 42) *tréf* Rosszalkodni.

kupi fn 1896: *kupi* (Barcz. 457), 1906: *kupi* (Ol. 42) *tréf* Rossz hírű ház; **aranycsésze.**

kuss fn 1896: *kuss* (Barcz. 505) *tréf* Csend legyen! [*<ném. kusch* 'hallgass']; **ácsi.**

kutyafülű fn 1872: *kutyafülű* (Jók. 8) *tréf* Jurátus; **baltás.**

L

lában jászág fn 1896: *lában jászág* (Barcz. 504), 1898: *lában jászág* (Dob. 56), 1906: *lában jászág* (Ol. 42), 2005: *lában jászág* (Kál. 514) *gúny* Hitvány, buta, ostoba személy.

lebernyeg fn 1896: *lebernyeg* (Barcz. 503), 1896: *lebernyeg* (Dob. 56), 1906: *lebernyeg* (Ol. 42) *tréf* Felöltő, kabát; **bőgőtakaró**.

legatio fn 1872: *legáció* (Jók. 6, 8, 42 stb.), 1896: *legatio* (Barcz. 455), 1896: *legatio* (Dob. 56), 2005: *legáció* (Kál. 526) *ált* Ünnepi követség [*<lat. lēgātiō* 'küldöttség', 'követtség'].

legátus fn 2005: *legátus* (Kál. 527) *ált* A kollégiumból prédikálásra kiküldött papnövendékek [*<lat. lēgātus* 'követ', 'alvezér'].

lengő fn 1896: *lengő* (Dob. 56) *tréf* Papír forint; **bikk**.

lenyesi magát kif 1896: *lenyesi magát* (Dob. 56) *tréf*, Leissza magát; **becsíp**.

leszívja magát kif 1896: *leszíjja magát* (Barcz. 455), 1898: *leszívja magát* (Dob. 56), 1906: *leszíjja magát* (Ol. 42) *tréf* Lerészegeedik; **becsíp**.

leszopja magát kif 1896: *leszopja magát* (Barcz. 455), 1898: *leszopja magát* (Dob. 56), 1906: *leszopja magát* (Ol. 42) *tréf* Lerészegeedik; **becsíp**.

létum nuncium fn 1872: *létum nuncium* (Jók. 6, 7) *tréf* Otthonról hozott élelem [*<lat. lētum* 'halál', 'megsemmisülés', 'romlás' — **pakk**, **provízió**].

libellus fn 1898: *libellus* (Dob. 57) *tréf* Könyvecske, melybe a községekben a legátusoknak összegyűlt pénzüsszeget írják [*<lat. libellus* 'könyvecske'].

lóg tn ige 1898: *lógni* (Dob. 57) *gúny* Úszik az adósságban.

lóg egy deszkája kif 1896: *lóg egy deszkája* (Barcz. 457), 1898: *lóg egy deszkája* (Dob. 57), 1906: *lóg egy deszkája* (Ol. 42) *gúny* Nem ép eszű — **baszúta**.

lomol tn ige 1896: *lomoltam* (Barcz. 503) *tréf* Szaladva siet.

longaméta fn 1920: *longaméta* (Mór. 13) *tréf* Labdajáték.

longissima fn 1872: *longissima* (Jók. 6, 8, 346), 1896: *longissima* (Dob. 57), 2005: *longissima* (Kál. 548) *tréf*

Tógátus diákok hosszúszerű kupak nélküli pipája Vö. **deákpipa**.

luftra híz kif 1898: *luftra huzni* (Dob. 58) *tréf* Elfenekel [*<ném. Luft* 'levegő', 'semmisség'] Vö. **felfenekelni, megdögönyöz**.

lukma fn 1872: *lukma* (Jók. 6, 7) *tréf* Szüret alatt összetöltögetett borkonvenció.

macskanadrág fn 1872: *macskanadrág* (Jók. 6), 1898: *macskanadrág* (Dob. 58) *tréf* Kollégiumi étel.

mafla mn 1896: *mafla* (Barcz. 456), 1906: *mafla* (Ol. 42) *tréf* Bolondos [bizonytalan eredetű, talán a *<ném. Maulaffe* 'báméskodó ember' szóból] — **baszúta**.

maki fn 1896: *maki* (Barcz. 504) *gúny* Gúnynév [Nemzetközi jövevényszó].

malaclopó fn 1872: *malaclopó* (Jók. 6, 7), 1898: *malaczlopó* (Dob. 58) *tréf* A köpönyeg tréfas elnevezése, szélessége és bősége miatt kapta a nevét, egy malac bátran elfér benne; **bőgőtakaró**.

lump fn 1872: *lump* (Mór. 121) *tréf* Nagy multság [*<ném. Lump* 'semmirekellő', 'gazfickó']; **csapszéki borvirágszedés**.

lőttek neki kif 1898: *lűttek neki* (Dob. 58) *gúny* Kifejezés arra, ha valakinek nem sikerült valami, amibe belefogott.

M

málé jános fn 1896: *Málé János* (Barcz. 457), 1906: *Málé János* (Dob. 42), 2005: *máléjános* (Kál. 562) *tréf* Rendőr — **csirkefogó**.

marha fn 1920: *marha* (Mór. 7) *tréf* Gúnynév, bolond.

markában viszi a fenekét: kif 1898: *markában vinni a fenekét* (Dob. 59) *gúny* Amikor valakit nagyon elvernek.

markomba vittem a fenekemet kif 1896: *markomba vittem a fenekemet* (Barcz. 503) *tréf* A verés után sajgott a fenéke a megvert személynek.

megbomol tn ige 1896: *megbomolhatsz* (Barcz. 504) *tréf* Megbolondul — **megkergül**.

megdögönyöz ts ige 1898: *megdögönyöz* (Dob. 60) *tréf* Amikor megrakják (megverik) az ipsét (férfit) Vö. **felfenekelni, luftra húzni**.

megjuhászkapcsol ts ige 1896: *megjuhászkapcsolott* (Barcz. 504), 1898: *megjuhászkapcsolni* (Dob. 60) *tréf* A nebulónak egytagújára verni, s minden ütés után egyre erősebben belemarkolni [Egy játékforma volt].

megkergül tn ige 1896: *megkergülsz* (Barcz. 504), 1898: *megkergülni* (Dob. 60) *tréf* Megbolondul — **megbomolhatsz**.

megspeccen tn ige 1898: *megspeccen* (Dob. 60) *tréf* Elmarad az előadásról; **fúgál**.

megspeccenti tn ige 1898: *megspeccenti* (Dob. 60) *tréf* Amikor valamelyik eklézsia (egyházközösség) név szerint kéri a diákot.

megspecifikálja tn ige 1898: *megspecifikálja* (Dob. 60) *tréf* Amikor valamelyik eklézsia (egyházközösség) név szerint kéri a legátust.

megtestel ts ige 1896: *megtestelem* (Barcz. 504), 1898: *megtestelni* (Dob. 61) *tréf* Elverni.

mókázik ts ige 1898: *mókázik* (Dob. 61) *tréf* Bolondozik [*<é-ol. mäche* 'nevetség', 'kicsúfolás'].

mond ki az utósót kif 1896: *mond ki az útó(l)sót* (Barcz. 505), 1906: *mond ki az utósót* (Ol. 43) Gyöngéd kérése arra, hogy fejezze be a mondandóját.

muri fn 1898: *mókázik* (Dob. 61) *tréf* Ricsaj vagy nagyobb multság [*<ném. Muri* 'rablás', 'tolvajlás']; **csapszéki borvirágszedés**.

N, Ny

nagybotos fn 1872: *nagybotos* (Jók. 7, 8, 9), 1898: *nagybotos* (Dob. 62), 1953: *nagybotos* (H.F. 157) *tréf* Aki a diáktűzoltókat vezette Vö. **kisbotos**.

nagytiszteletű úr fn *nagytiszteletű úr* (Barcz. 503), 1898: *nagytiszteletű úr* (Dob. 62) *tréf* Tanár úr.

nájbegájde fn 1896: *nájbegájde* (Barcz. 457), 1906: *nájbegájde* (Ol. 42) *tréf* Rossz hírű ház; **aranycsésze**.

nebuló fn 1898: *nebulo* (Dob. 62), 1970: *nebuló* (Mór. 294) *tréf* Rossz diák [*<lat. nebulō 'széltoló', 'semmirekellő', 'ingyenélő', 'naplopó'*].

nehezen hízó mn 1896: *nehezen hízó* (Barcz. 457), 1898: *nehezen hízó* (Dob. 62), 1906: *nehezen hízó* (Ol. 42) *tréf* Ösztövért diák.

német szóra ad Ld. **nevelőbe ad**.

ne rángass fn 1896: *ne rángass* (Barcz. 455), 1898: *ne rángass* (Dob. 62), 1906: *nerángass tréf* Bor — **bánatszalasztó**.

ne ugass kérlek felsz 1896: *ne ugass kérlek* (Barcz. 505), 1906: *ne ugass* (Ol. 43) *durva* Csend legyen; **ácsi**.

nevelőbe ad ts ige 1896: *nevelőbe adja* (Barcz. 455), 1898: *nevelőbe adni* (Dob. 62), 1906: *német szóra adni az órát* (Ol. 42) *tréf* Zálogba tenni.

nímújj meg felsz 1896: *némulj meg* (Barcz. 505), 1906: *nímújj meg* (Ol. 43) *durva* Csend legyen; **ácsi**.

nincs ki négy sarokra kif 1896: *nincs ki négy sarokra* (Barcz. 457), 1906: *nincs ki négy sarokra* (Ol. 42) *gúny* Bolondos; **baszúta**.

nincs rajta görcs kif 1896: *nincs rajta görcs* (Barcz. 455), 1906: *nincs rajta görcs* (Ol. 42) *tréf* Jól csúszik az ital, itatja magát.

Nokhéry fn 1872: *Nokhéry* (Jók. 6, 7), 1898: *Nokhéry* (Dob. 62) *tréf* A kollégiumi diákok őséneke neve.

nunquam fn 1898: *nunquam* (Dob. 26) *gúny* Töltött káposzta [*<lat. nunquam 'sohasem'*] — **ad absurdum**.

nyakig láb fn 1896: *nyakig láb* (Barcz. 457), 1906: *nyakig láb* (Ol. 42) *gúny* Magas növésű.

nyúlgerinc fn 1896: *nyúlgerinc* (Barcz. 457), 1898: *nyúlgerincz* (Dob. 62), 1906: *nyúlgerinc* (Ol. 42) *tréf* Sovány diák — **fanyúvó**.

nyúllá válik kif 1896: *nyúllá válik* (Barcz. 457), 1898: *nyúllá válik* (Dob. 63), 1906: *nyúllá válik* (Ol. 42) *tréf* Megugrik a bor mellől; **eleblábal**.

O, Ó

oche fn 1940: *oche* (S.Sz. 49) *gúny*
A debreceni ember gúnyneve, melyet a diákokra is használtak.

óráküzben hsz 1920: *óráküzben*
(Mór. 27) *tréf* Szünetben Vö. **fertáj,**
tajték, tízperc.

ordas mn 1896: *ordas* (Barcz. 457),
1906: *ordas* (Ol. 42), 2005: *ordas* (Kál.
642) *gúny* Vöröses arcú [ismeretlen
eredetű, feltehetőleg csíkozott, tarkás
színű farkas szóból].

orditórium fn 1940: *orditórium*
(S.Sz. 48) *tréf* Az auditórium
(előadóterem tógás diákok számára)
tréfás elnevezése [Néha nagy zajt
csaptak ott a diákok, innen kapta a
nevét].

orros fn 1872: *orros* (Jók. 9, 19),
1898: *orros* (Dob. 63) *tréf* Nagy kancsó.

Ö, Ó

öreg fn 1898: *öreg* (Dob. 63) *tréf*
Szekunda, elégtelen [Vitatott eredetű,
<ótör. *erig yavyan* 'kellemetlen' szóból]
— **szekunda.**

őrült mn 1906: *őrült* (Ol. 42) *gúny*
Gúnynev.

őrült kakadu kif 1906: *őrült kakadu*
(Ol. 42) *gúny* Gúnynev.

őrült kucséber kif 1906: *őrült*
kucséber (Ol. 42) *gúny* Gúnynev.

őrszem fn 2005: *őrszem* (Kál. 650)
tréf A tanár érkezését jelző diák.

P

paffá lett kif 1920: *paffá lett* (Mór.
125) *tréf* Meghökkenet [*<ném. baff*
'elképedt', 'meglepett'].

pakk fn 1898: *pakk* (Dob. 64), 1920:
pakk (Mór. 30) *tréf* Elemózsia,
küldemény hazulról; **létum nuncium.**

paklizik ts ige 1898: *paklizik* (Dob. 64) *tréf* Elmarad az előadástól [*<*baj. *packel* 'kis csomag', 'köteg' A ném. *Pack* 'csomag' származéka]; **fúgál**.

Pallas tábora fn 1940: *Pallas tábora* (S.Sz.48) *tréf* Kollégiumi diáksereg — **florilegium**.

Pannónia fn 1896: *Pannonia* (Barcz. 504) 1898: *Pannónia* (Dob. 64), 1906: *Pannonia* (Ol. 43) *tréf* Lakószobák nevei a kollégiumban.

párbér fn 1872: *párbér* (Jók. 6, 7) *tréf* Minden pár büntetése, azért amiért megházasodott [nyelvújítási szó. *<*lat. *lectia* 'egyházi adó, melyet a házaspárok fizetnek' a *<*lat. *lectus* 'ágy' származéka].

pátens fn 1872: *pátens* (Jók. 6, 7, 42) *tréf* Olyan levél, amit ha valakinek megmutatnak, akkor annak fizetni kell [*<*lat. *patēns* 'nyitott', 'szabad', 'világos', 'tisztá', 'nyílt']].

patrónus fn 1872: *patrónus* (Jók. 6, 7) *tréf* Az, aki szeret elszökni a pátens elől [*<*lat. *patrōnus* 'segítő, pártfogó, oltalmazó']].

peniperda fn 1970: *peniperda* (Mór. 169) *gúny* Kenyérpusztító.

peták fn 1898: *peták* (Dob. 65) *tréf* Pénz, mely a kántusnak (fiúkórus) kijár

a halott felett való éneklésért [*<*szláv *pěták* 'öt para értékű pénzdarab']].

petákra volt kif 1906: *petákra volt* (Ol. 42) *tréf* Temetésen volt énekelni.

pige fn 1898: *pige* (Dob. 65) *tréf* Két végén meghegyezett fadarab, melyet lejtősen tesznek a földre.

piko fn 1898: *piko* (Dob. 65) *tréf* Leveshez való kenyér neve [ismeretlen eredetű. Talán a francia *picot* szegélyhurok szóból származhat] Vö.

brugó, burcli, szatyí.

pipa fn 1898: *pipa* (Dob. 66) *tréf* Jómadár [feltehetőleg a *<*lat. *pipa* 'cső', 'edény', 'dohányzó eszköz'. Tisztázatlan az etimológiája]; **eksztrablatt**.

pódium fn 1898: *podium* (Dob. 66) *tréf* Folyosó [*<*lat. *podium* 'emelvény', 'folyosó', 'lábazat']].

pofázik ts ige 1898: *pofázik* (Dob. 66) *tréf* Tűzzel tanul v. eszik [Hangutánzó, hangfestő szó, eredeti jelentése: dagad, duzzad].

poloska fn 1898: *poloska* (Dob. 66) *tréf* Minden polgár ember [*<*szláv *palacka*].

porta fn 1898: *porta* (Dob. 66) *tréf* Kapu [*<*lat. *porta* 'kapu', 'ajtó']].

portázik tn ige 1898: *portázni* (Dob. 66) *tréf* Esténként beszélgetni a kapuban [porta szóból képzett ige].

post festa kif 1872: *post festam* (Jók. 6, 7), 1896: *post festa* (Barcz. 505), 1898: *post festa* (Dob. 67) *tréf* 1. Ünnepe után, ha már vége van a dolognak, 2. Az az idő, amikor a kontókat ki kell fizetni [*lat. post festa* 'ünnepe után'].

pótlík fn 1896: *pótlík* (Barcz. 505), 1898: *pótlík* (Dob. 67) *tréf* Pótlék, a görögöt nem tanulók [Akik a görög nyelv helyett valamilyen pótló tárgyat tanulnak] — **cigóriás pótlék**.

potya fn 1872: *potya* (Jók. 8, 311), 1898: *potya* (Dob. 67) *tréf* Ingyen, más pénzén való mulatás, jóllakás.

pracli fn 1970: *pracli* (Mór. 145) *tréf* Tenyér [népi eredetű szó].

prepa fn 1896: *prepa* (Barcz. 503), 1898: *prepa* (Dob. 68), 1970: *prepa* (Mór. 13) 2005: *prepa* (Kál. 688) *tréf* Tanítóképzőbe járó, tanítójelölt megnevezése [A *preparandista* szó rövidítése] — **khina jogász**.

préri kutya kif 1896: *préri kutya* (Barcz. 504), 1898: *préri kutya* (Dob. 68) *gúny* Gúnynév.

príma fn 1898: *prima* (Dob. 68) *tréf* Elégséges [*lat. prima* az 'első kezdet', 'első hely', a *prīmus* 'legelső' szó nőnemű alakjának főnevesülése].

privát konverzáció fn 1920: *privát konverzáció* (Mór. 165) *tréf* Magánbeszélgetés.

provízió fn 1898: *provizio* (Dob. 68) *tréf* Hazulról küldött ennivaló [*lat. provizio* 'gondoskodás']; **létum nuncium**.

publicus fn 1940: *publicus* (S.Sz. 49) *tréf* Világi pályára készülő növendék [*lat. pūblicus* 'országos', 'állami'. Ők nem viseltek tógát] — **saecularis**.

pullus fn 1872: *pullus* (Jók. 6, 8) *tréf* [*lat. pullus* 'kicsiny', 'fiatal'] Más hitű iskolában tanuló diák.

Q

quasimodo fn 1898: *quasimodo* (Dob. 68) *gúny* Minden diákot megnéző kisasszony gúnyneve.

quinquennis fn 1872: *quinquennis* (Jók. 6, 8) *tréf* Teológiát hallgató diák.

R

rámászik kif 1898: *rámászik* (Dob. 69) *tréf* Amikor a tanár kérdéseivel szorongatja a diákot.

ricsaj fn 1898: *ricsaj* (Dob. 70) *tréf* Lumpolás [*<*szláv *ryčaj* 'rikoltozás, ordítózás']; **csapszéki borvirágszedés.**

rinocérosz fn 1898: *rinocérosz* (Dob. 70) *tréf* Pecsénye nélküli zsír [*<*lat. *rhinoceros* 'orrszarvú'].

ritka jó kif 1898: *ritka jó* (Dob. 70) *tréf* Nagyon jó.

rókázik ts ige 1920: *rókázni* (Mór. 37) *tréf* Hány [*Előzménye a rókát*

szaggat 'hány', 'okád' kifejezések, melyek a részegséggel kapcsolatosak].

röfögő fn 1906: *röfögő* (Ol. 42) *tréf* Felöltő, kabát; **bögőtakaró.**

röhögő fn 1896: *röhögő* (Barcz. 503), 1898: *röhögő* (Dob. 70) *tréf* Felöltő, kabát; **bögőtakaró.**

S, Sz

sábesztekli fn 1872: *sabbesztekli* (Jók. 6, 7, 9), 1898: *Sábesztekli* (Dob. 70), 1940: *sabbesztekli* (S.Sz. 49) *tréf*

Háromszögletű diákkalap — **csókaorrú kalap.**

sacrosanctum fn 1872: *sacro sanctum* (Jók. 8, 9), 1898: *sacrosanctum* (Dob. 72) *tréf* A diáktanya legtitkosabb helye.

saecularis fn 1940: *saecularis* (S.Sz. 49) *ált* Világi pályára készülő növendék [ők nem viseltek tógát] — **publicus**.

salabakter fn 1940: *salabakter* (S.Sz. 49) *gúny* Konzervatív, maradi tanár [<baj.-osztr. *salabakter* 'gyűrött számárfüles könyv']].

schola fn 1940: *schola* (S.Sz. 50) *ált* A Kollégium neve a XVII. század közepéig [ebből jött létre az iskola szó. 1796-tól már nem használják a kifejezést, helyette a Kollégium kerül használatba, eredetileg alsóbb osztályt jelentett] Vö. **alma mater, konviktus**.

scholaris fn 1940: *scholaris* (S.Sz. 49) *ált* Diák neve; **bőgő**.

scriba fn 1898: *scriba* (Dob. 70) *tréf* Szenior v. más valaki fiatal íródeákja [<lat. *scriba* 'írnok', 'titkár', 'íródeák']].

sedator fn 1940: *sedator* (S.Sz. 49) *gúny* Árulkodó.

sellista fn 1940: *sellisták* (S.Sz. 51) *ált* Azok a diákok a coetusokban, akiknek nem jutott ágy, ezért széken (sella) aludtak.

selmeci fn 1896: *selmeci* (Barcz. 457), 1898: *selmeczi* (Dob. 70) *tréf* Mulató, jó fajta diák — **jó tajték**.

semper fn 1872: *semper* (Jók. 7), 1970: *semper* (Mór. 147) *tréf* Mindennapi kollégiumi leves [<lat. *semper* 'mindig']].

siklus fn 1872: *siklus* (Jók. 6, 7) *tréf* Készpénzben való fizetés.

siligó fn 1872: *siligó* (Jók. 6, 7) *tréf* Gabonafizetés.

sinkó fn 2005: *sinkó* (Kál. 726) *tréf* Diáksapka [Eredete tisztázatlan, feltehetőleg <lat. *siligo* 'őszi búza']].

sparta fn 1898: *sparta* (Dob. 71) *tréf* Szupplikálásra (adománygyűjtés) kiosztott területrészek Vö. **szupplikáció, szupplikálni**.

spicbe *hsz* 1896: Barcz. 456) *tréf* Italos állapotba [<baj.-osztr. *spitz* 'enyhe ittasság']].

stipendium fn 1920: *stipendium* (Mór. 92) *ált* [<lat. *stipendium* 'zsold', 'bér', 'adó']].

stola fn 1898: *stola* (Dob. 71) *tréf* Honorárium (tiszteletadás) a kántus (fiúkórus) énekléséért [<lat. *stola* 'női hosszú felsőruha']].

stóla fn 1872: *stóla* (Jók. 6, 7), 1896: *stóla* (Barcz. 504) *ált* Palást [<lat.

stola 'bokáig érő ruhadarab előkelő hölgyek számára'].

suszterol tn ige 1898: *suszterol* (Dob. 72) *tréf* Siet (mint a suszter inasa) [**<**baj.-osztr. *schuster* 'cipész'].

süllyeszt ts ige 1898: *süllyeszteni* (Dob. 72) *tréf* Zsebre vág valamit.

szatyi fn 1872: *szatyi* (Jók. 6, 8) *tréf* Fehér kenyér Vö. **brugó, burcli, piko.**

szédít ts ige 1896: *szédít* (Barcz. 455) *tréf* Fejébe száll.

szekunda fn 1898: *szekunda* (Dob. 74), 1940: *secunda* (S.Sz. 51), 1970: *szekunda* (Mór. 144) *tréf* Elégtelen, másodrend [**<**lat. *secunda* 'szerencse', 'kedvező sors'] — **öreg.**

szemel, bis, ter kif 1898: *szemel, bis, ter* (Dob. 74) *tréf* Bige játéknál (mindkét végén hegyes kis fadarabbal játszották, melyet bottal a levegőbe pattintottak és onnan ütöttek el, mint egy labdát), a háromszoros kipreccentés [**<**lat. *semel* 'egyszer', *bis* 'kétszer', *ter* 'háromszor'].

szemper fn 1898: *szemper* (Dob. 74) *tréf* Mindennapi kollégiumi leves.

szenior fn 1872: *szenior* (Jók. 7, 27, 28), 1920: *szenior* (Mór. 59) 2005: *szenior* (Kál. 754) *tréf* A legöregebb

jurátus, vagy utolsó éves teológus hallgató, a kollégiumi diákság vezetője.

szent heverd el nap fn 1896: *szent heverd el nap* (Barcz. 504), 1898: *szentheverdelnap* (Dob. 74), 1906: *Szent heverd el nap* (Ol. 43) *tréf* Szünetnap [Pihenésre való nap].

szérjes fn 1898: *szérjes* (Dob. 74) *tréf* Névsor [**<**lat. *series* 'családfa'].

szubszkribál tn ige 1898: *szubszkribál* (Dob. 75) *tréf* Beleegyezését adja, engedelmeskedik [**<**lat. *subscribō* 'alul odaír', 'ráír'].

szuka fn 1872: *szuka* (Jók. 6, 8), 2005: *szuka* (Kál. 764) *gúny* 1. Olyan ember, mely se nem férfi, se nem nő, se nem gyerek, 2. Szakácsnő megnevezése.

szuperbia fn 1872: *superbia* (Jók. 6, 8) 1898: *szuperbia* (Dob. 75) *tréf* Borbélylegények, akik rokon hajlamúak a diákokkal [**<**lat. *superbia* 'gög', 'kevélység'].

szupplikáció fn 2005: *szupplikáció* (Kál. 764) *tréf* Őszi adománygyűjtés [**<**lat. *supplicatio* 'adománygyűjtés'] Vö. **sparta, szupplikál.**

szupplikál ts ige 1898: *szupplikálni* (Dob. 75), 2005: *szupplikálás* (Kál. 764)

tréf Iskola számára kéregetni Vö.
sparta, szupplikáció.

szurkesz fn 1898: *szurkesz* (Dob. 75)
tréf Feleléstől való félelem.

szülei ház fn 1896: *szülei ház*
(Barcz. 457), 1906: *szülei ház* (Ol. 42)
tréf Rossz hírű ház; **aranycsésze.**

**szűr alatt megy ki valamelyik
egyházhoz szónokul** kif 1898: *szűr
alatt megy ki valamelyik egyházhoz
szónokul* (Dob. 75) *gúny* Ha az egyház
nem kéri a legátust.

T, Ty

talpig fül kif 1896: *talpig fül* (Barcz.
457), 1906: *talpig fül* (Ol. 42) *gúny*
Nagy fülű.

tápinézet fn 1970: *tápinézet* (Mór.
16) *tréf* Ellátás.

tekergő fn 1896: *tekergő* (Barcz.
457), 1898: *tekergő* (Dob. 76) *tréf*
Csavargó.

tépett papagáj fn 1898: *tépett
papagály* (Dob. 75), 1906: *tépett
papagály* (Ol. 42) *gúny* Gúnynev,
félbolond; **csajbókos.**

tisztázat fn 1898: *tisztázat* (Dob. 76)
tréf Purum [*lat. purum* 'tisztázat'].

tízperc fn 1920: *tízperc* (Mór. 4, 5,
24, 127) *tréf* Szünet megnevezése Vö.
fertáj, óraközben, tajték.

tóga fn 1872: *tóga* (Jók. 6, 7), 1898:
tóga (Dob. 76), 2005: *tóga* (Kál. 783)
ált Diákvisolet, sarkig érő, hosszú
fekete talár, szoknya [*lat. toga*
'lepelszerű, vállra vetett felsőruha'.
Felső évfolyamosok viselték] Vö.
togatus.

tógatus diák fn 1898: *togatus diák*
(Dob. 76) *ált* Tógát viselő diák Vö.
tóga.

tojásos mn 1898: *tojásos* (Dob. 76)
tréf I. prim a kántusban.

totaliter oda van kif 1896: *totaliter
oda van* (Barcz. 455), 1906: *totaliter
oda van* (Ol. 42) *tréf* Leissza magát;
becsíp.

tütü fn 1896: *tütü* (Barcz. 457),
1898: *tütü* (Dob. 77), 1906: *tütü* (Ol.
42), *tréf* Rendőr; **csirkefogó.**

V

vakáció fn 1896: *vacatio* (Barcz. 455) *tréf* Megnyugvás és édes visszaemlékezés időszaka, szünet megnevezése [*<lat. vacatio* 'mentesség', 'elkötelezettség'].

vadjongonc fn 1898: *vadjogoncz* (Dob. 77) *tréf* Tanítónövendék; **prepa.**

vasgyúró fn 1896: *vasgyúró* (Barcz. 457), 1906: *vasgyúró* (Ol. 42) *gúny* Vaskos testű.

vaskalapos fn 1872: *vaskalapos* (Jók. 6, 34) *tréf* A vén pap népszerűsített elnevezése.

vasmarkú fn 1896: *vasmarku* (Barcz. 457), 1906: *vasmarkú* (Ol. 42) *gúny* Gúnynev.

vércse fn 1940: *vércse* (S.Sz. 48) *gúny* A novitius diák megnevezés [*vér* főnévből *-cse* kicsinyítő képzővel]; **bagoly.**

vín baka fn 1920: *vín baka* (Mór. 24) *gúny* Igazgató.

vín kani fn 1896: *vín kani* (Barcz. 503) *gúny* Professzor úr — **grapsa.**

vín róka fn 1896: *vín róka* (Barcz. 457), 1906: *vín róka* (Ol. 42) *gúny* Gúnynev.

Z, Zs

zöld hasú fn *zöldhasú* (Dob. 80) *tréf* Ötforintos [Zöld színe miatt kapta ezt az elnevezést].

zsandármártás fn 1898: *zsandár mártás* (Dob. 80) *tréf* Zsemlemártás [*<ném. Schandarm* 'csendő'r'].

zsidófürdő fn 1896: *zsidó fürdő* (Barcz. 455), 1906: *zsidó fürdő* (Ol. 42) *tréf* Pálinka; **Áronlé.**

15. Irodalomjegyzék

- Adalékok 1898 = [Név nélkül] (1898): Adalékok a diákszótárhoz I–II. *Tanulók Lapja* 5: 766, 780.
- A diáknyelvhez 1952 = [Név nélkül] (1952): A diáknyelvhez. *Magyar Nyelvőr* 76: 157–158.
- A SZERKESZTŐSÉG (1917): A magyar titkos nyelvek. *Magyar Nyelv* 13: 59.
- BACHÁT LÁSZLÓ (1980): Az ifjúsági nyelv szókészletének eredete. *Magyar Nyelvőr* 104: 148–157.
- BACHÁT LÁSZLÓ (1996): Szaknyelvek és csoportnyelvek a századfordulón. In: V. RAISZ RÓZSA szerk.: *Anyanyelv és iskola az ezredfordulón (XII. anyanyelv-oktatási napok. Eger, 1996. július 8–11.)* (A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 207. sz.) Budapest: Magyar Nyelvtudományi Társaság 103–108.
- BARCZA JÓZSEF (1895): Néhány szó és szólásmód a debreczeni diáknyelvből. *Tanulók Lapja* 2: 190, 202–203.
- BARCZA JÓZSEF (1896): Debreceni diák-szók és szólásmódok: *Magyar Nyelvőr* 25: 454–457, 503–505.
- BÁRCZI GÉZA (1931–32): A „pesti nyelv”. *Magyar Nyelv* 27 (1931): 228–242, 284–295, 28 (1932): 85–96.
- BÁRCZI GÉZA (1953): *Bevezetés a nyelvtudományba*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- BENKŐ LORÁND (1988): *A történeti nyelvtudomány alapjai*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- DOBOS KÁROLY (1898): *A magyar diáknyelv és szótára*. Budapest: Franklin Társulat.
- ÉKSz. = JUHÁSZ JÓZSEF – SZŐKE ISTVÁN – O. NAGY GÁBOR – KOVALOVSKY MIKLÓS szerk. (1985): *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- GRÉTSY LÁSZLÓ (1988): A szaknyelvek és a csoportnyelvek jelentősége napjainkban. In: KISS JENŐ–SZÜTS LÁSZLÓ szerk.: *A magyar nyelv rétegződése. (A magyar nyelvészek IV. nemzetközi kongresszusának előadásai)*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 85–107.
- FENYVESI ANNA–KIS TAMÁS–VÁRNAI JUDIT SZILVIA szerk. (1999): *Mi a szleng? (Tanulmányok a szleng fogalmáról)*. (Szlengkutatás 3.) Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- GYÖRKÖSY ALAJOS (2001): *Latin - magyar szótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- HAJDÚ MIHÁLY (1980): *A csoportnyelvekről*. (Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 1. sz.) Budapest: ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke–MTA Nyelvtudományi Intézete.
- H. FEKETE PÉTER (1953): A diáknyelvhez. *Magyar Nyelvőr* 77: 148.
- HOFFMANN OTTÓ (1996): *Mini-tini-szótár*. (A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára). Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem Továbbképző Központ University Press.
- JAKAB ISTVÁN (1980): *Nyelvünkről – nyelvünkért*. Bratislava-Budapest: Madách–Gondolat.
- JÓKAI MÓR (2006): *Eppur si mouve – És mégis mozog a föld*. Szentendre: Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó.
- KÁLNÁSI ÁRPÁD (2005): *Debreceni civis szótár*. (A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 83. szám) Debrecen.
- KARDOS TAMÁS–SZÜTS LÁSZLÓ (1995): *Diáksóder*. (Hogyan beszél a mai ifjúság?) Budapest: Ciceró, é. n.
- KIS TAMÁS (1992): *Bakaduma*. (A mai magyar katonai szleng szótára). Budapest.
- KIS TAMÁS (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. (Szlengkutatás 1. sz.) Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 237–296.
- KIS TAMÁS (2011): *A magyar szlengkutatás bibliográfiája*. Debrecen: Debrecen Egyetemi Kiadó.
- KOVALOVSZKY MIKLÓS (1963): Az ifjúság nyelvéről. *Valóság* 6/5: 66–75.
- MATIJEVICS LAJOS (1972): A vajdasági magyar diáknyelv. (A Magyar Tanszék Kiadványai. Értekezések 1.) Újvidék: Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszéke.
- MIZSER LAJOS (1972): A diáknyelv témakörei. *Magyar Nyelvőr* 96: 285–286.
- MÓRICZ ZSIGMOND (1970): *Légy jó mindhalálig*. Budapest – Uzsgorod. Móra Könyvkiadó – Kárpáti Könyvkiadó.
- NYIRKOS ISTVÁN (1982): Irodalmi nyelv – köznyelv – népnyelv. (A nyelvváltozatok rendszeréről). *Magyar Nyelvjárások* 24: 19–30.
- OLÁH GÁBOR (1906): Diáknyelv. In: OLÁH GÁBOR: *A debreceni nyelvjárás*. Nyelvészeti Füzetek 26. sz.) Budapest. 42–44.
- PERGE KRISZTINA (2007): *Az érdemjegyek elnevezései a diákszlengben*. (Szakdolgozat). Debrecen. 5.

- PÉTER MIHÁLY (1980): Szleng és költői nyelvhasználat. *Magyar Nyelvőr* 104: 273–281.
- RÁCZ ENDRE (1984): A szekunda. (Diáknyelvünk múltjából). *Édes Anyanyelvünk* 6/4 (1984. október–december): 6.
- ROBERTS, PAUL (2002): A szleng és rokonai. In: VÁRNAI JUDIT SZILVIA–KIS TAMÁS szerk.: *A szlengkutatás 111 éve. (Szlengkutatás 4. sz.)* Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 131–140.
- SÁNDOR KLÁRA (1999): Szociolingvisztikai alapismeretek. In: GALGÓCZI LÁSZLÓ szerk.: *Nyelvtan, nyelvhasználat, kommunikáció.* Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 133–171.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD (1988): A belső nyelvtípusok néhány kérdéséről. In: KISS JENŐ–SZÜTS LÁSZLÓ szerk.: *A magyar nyelv rétegződése I. (A magyar nyelvészek IV. nemzetközi kongresszusának előadásai).* Budapest: Akadémiai Kiadó. 108–119.
- SIPOS PÁL (1988): Ifjúsági nyelv — familiáris köznyelv. In: KISS JENŐ–SZÜTS LÁSZLÓ szerk.: *A magyar nyelv rétegződése II. (A magyar nyelvészek IV. nemzetközi kongresszusának előadásai).* Budapest: Akadémiai Kiadó. 867–874.
- S. SZABÓ JÓZSEF (1940): A debreceni Kollégium nyelv- és diákszótára. In: *Debreceni Képes Kalendárium az 1941-ik esztendőre.* 41. évfolyam. Debrecen: Méliusz. 45–52.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. (1967–1984): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I–IV. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TOLNAI VILMOS (1898): A magyar diáknyelv és szótára. Irta Dobos Károly. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 22: 753–755.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR (1988): A mai magyar nyelv normarendszerének egy jelentős változásáról az „ifjúsági nyelv” kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 112: 398–405.
- TOMPA JÓZSEF (1961): *A mai magyar nyelv rendszere.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- TRUDGILL, PETER (1997): *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába.* Szeged: JGYTF Kiadó.
- VELLEDITS LAJOS (1917): A link nyelv. *Magyar Nyelv* 13: 60–61.
- VIDOR ZSUZSA (1964): A diák jassz nyelv és jasszmagatartás. (A Zabhegyező ürügyén). *Valóság* 7/9: 69–75.
- WACHA IMRE (1992): A nyelvi rétegződés kérdései. In: KEMÉNY GÁBOR szerk.: *Normatudat – nyelvi norma.* MTA Nyelvtudományi Intézet. Budapest.

WikiCsportnyelv = *Csportnyelv*. A Wikipédiából, a szabad lexikonból. URL:
<http://hu.wikipedia.org/wiki/Csportnyelv> (2013.03.28.).